

ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ

ΠΡΟΣ

ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΑ ΤΟΝ ΜΕΛΛΟΝΤΑ

ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

(Ἐκδοσις τρίτη).

Μεγαλειότατε !

Συνήθεια ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀνατολικοῖς λαοῖς τὸ προσφέρειν τὰς ἀπαρχὰς θεῷ τινι ἢ ἡγεμόνι· τὴν συνήθειαν ταύτην τῶν ἀνατολικῶν λαῶν σεβασθεῖσαι καὶ αἱ τρεῖς προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος δυνάμεις, προσέφερον τὰς ἀπαρχὰς τοῦ ἐλληνικοῦ ἑπταστυοῦς ἀγῶνος ἐνὶ τῶν διαπρεπόντων ἐπὶ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ πριγκίπων, τῷ εὐκλεῶς ἡγεμονεύοντι ἤδη τῶν Βέλγων Λεοπόλδῳ. Ἀποποιηθέντος δὲ δυστυχῶς τούτου, προσέφερον αὐτὰς τῷ ἄρτι δικαίως ἐξωσθέντι τῆς Ἑλλάδος ἡγεμόνι Ὄθωνι.

Φύσει φιλάρχιος ὢν καὶ ἐν σπουδαῖς τότε τυγχάνων, ἐνθέρμως ἐπεθύμητα προσφέρειν καὶ γὰρ τὰς τῶν σπουδῶν μου ἀπαρχὰς τῷ τότε ἡγεμόνι τῆς Ἑλλάδος· καὶ δὴ, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, πρῶτος τῷ ὄντι ἤξιώθην ἀναγορευθῆναι διδάκτωρ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Πανεπιστημίου. Τὴν αὐτὴν καὶ ἥδη θερμὴν ἐπιθυμίαν ἔχων, πρῶτος ἴσως ἐκ τῶν ὑπηκόων σου τολμῶ νὰ σοὶ προσφέρω τὰς ἀπαρχὰς τῶν κόπων μου. Αὗται δὲ εἰσι τρία προεκδοθέντα πολιτικὰ ὑπομνήματα καὶ αἱ ἀνά χεῖρας παραινέσεις.

Καὶ διὰ μὲν τῶν πρώτων θέλει μάθει ἐν τινι λεπτομερείᾳ ἡ ὕμετέρα Μεγαλειότης τὰ αἷτια, ἅτινα προῦκάλεσαν τὴν δικαίαν πτώσιν καὶ ἐκθρόνισιν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Διὰ δὲ τῶν παραινέσεων μου ἐπιτρέψον μοι, Βασιλεῦ ! νὰ ὑποβάλω εὐσεβᾶστως σκέψεις τινὰς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δύναται τις νὰ γείνη ἐν Ἑλλάδι ἂν οὐχὶ ἐνδοξος Βασιλεὺς, καὶ ἴσως ἐνδοξότερος παντὸς ἄλλου βασιλεύοντος ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ, τοῦλάχιστον ὅμως εὐδαίμων καὶ τρισευδαίμων, ἀληθὲς ἀπεικόνισμα Θεοῦ καὶ εἰδῶλον λατρείας παρὰ τῶν ὑπηκόων Του.

Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου.

Ἡ Ἑλλάς, Μεγαλειότατε, καίτοι σμικρὰ τὸν πληθυσμὸν, σμικρὰ ἴσως σήμερον καὶ τὴν πολιτικὴν ἀξίαν, ἔχει ὅμως θρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ Ἕλληνες, ἢ ἴσως καὶ ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαοὶ, ἀποδίδομεν μεγίστην σπουδαιότητα καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν πολιτικὴν ἀξίαν. Φυσικὸν δὲ εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ν' ἀποδίδῃ εἰς ἕκαστον πρᾶγμα σημασίαν ἀνάλογον τῶν κόπων καὶ θυσιῶν, οὓς κατέβαλε πρὸς κατέβαλε πρὸς κτῆσιν αὐτοῦ. Ἄγγλος τις περιηγητὴς, λέγεται, ὅτι κατώρθωσέ ποτε μέγα μὲν τῷ ὄντι, ἀλλ' οὐκ σπάνιον ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατόρθωμα, ν' ἀγοράσῃ δηλαδὴ τὴν βακτηρίαν τοῦ Σωκράτους, ἀντὶ μεγάλης ποσότητος χρημάτων· τοσαύτην δὲ ἀξίαν ἐδίδεν εἰς τὸ ἀπλούστατον τοῦτο ξύλον, ὥστε δὲν ἀντήλλαξεν αὐτὸ, ἔλεγεν, ἀντὶ ὄλων τῶν πολυτιμοτάτων κειμηλίων τοῦ κόσμου.

Γινώσκει δὲ βεβαίως ἡ ἱμετέρα Μεγαλειότης ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ὅτι οὐδεὶς ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ θρόνος ἐδημιουργήθη διὰ τοσούτων ἀγώνων, τοσούτων θυσιῶν, τοσαύτης καρτερίας καὶ τοσαύτης αὐταπαρνήσεως, δι' ὧν ὁ Ἕλλην. θρόνος.

Δράξ τις ἀνθρώπων, οὐδὲν ἔτοιμον ἐχόντων, εἰς ἐποχὴν ἐντελεστάτης παγκοσμίου εἰρήνης, καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἱερὰν συμμαχίαν, καθ' ἣν ἐκ προοιμίων κατεδικάζετο πᾶσα ἐπανάστασις, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ καταστρέψῃ τὴν κραταιοτάτην τότε οὔσαν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ἐκ τεσσάρων τουρκικῶν κρατῶν συγκειμένην, καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, τοιούτῃ διὰ τοῦ θρησκευματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἀντιπροσωπεύει σήμερον τὸν πολιτισμὸν. Ἡγωνίσθη μετ' ἀπαρδειγματίστου ἡρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας, μετέπεισε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν ἡρωϊκωτάτων κατορθωμάτων της καὶ αὐτὴν τὴν πείσμονα διπλωματίαν τῆς Εὐρώπης, κ' ἐπλάσε διὰ τῆς χύσεως ποταμῶν αἵματος τὸν ἑλληνικὸν θρόνον.

Πίστευον, Μεγαλειότατε, ὅτι ἐκάστη σπιθικὴ γῆς τῆς ἑλλάδος εἶναι ἐξυμωμένη μὲ τὸ αἶμα τοῦλάχιστον ἑνὸς ἥρωος, καὶ ὅτι ὁπισθεν ἐκάστης ἐρριζωμένης πέτρας ἑλληνικῆς ἔπεσεν εἰς μάρτυς, μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας. Πίστευον

ὅτι παρ' ἐκάστη σχεδὸν παραλία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατεδυθίσθη ἢ ναυαρχίς ἢ τρίκροτον ἢ δίκροτον ἢ ἀτμοδρόμων τοῦ τουρκικοῦ στόλου, καὶ ὅτι κάτωθεν ἐκάστου κύματος θαλάσσης τῶν ἀκτῶν τούτων κείνται τὰ ὅσῃ πολλῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους κατεπόντισαν οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ πυρπολικά καὶ σιταγωγὰ τῶν πλοίων. Πίστευσον ὅτι ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐνδοξος πτώσις αὐτοῦ, αἱ μάχαι τῆς Γραβιάς, τῆς Ἀραχόβης, τῆς Ἀμπλιανῆς, τοῦ Πέτα, τῶν Δερβενακίων καὶ πολλῶν ἄλλων κατὰ γῆν μερῶν, αἱ ναυμαχίαι τοῦ Γέροντος, τοῦ Καφηρέως καὶ τῶν Π. Πατρῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ τόλμημα τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν εἶναι πολὺ ὑποδεέστερα οὔτε τῶν ἐν Μαραθῶνι, ἐν Θερμοπύλαις, καὶ ἐν Πλαταιαῖς μαχῶν, οὔτε τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Πίστευσον ὅτι καὶ σήμερον οἱ Ἕλληνες ταξειδεύοντες, ἀναγνωρίζουσιν εἴτε εἰς τὰ ἐνδύματα τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἴτε εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀσίας μέρη καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ τέκνα καὶ συζύγους στενάζοντα ἔτι ὑπὸ τὸν ζυγόν, ὡς αἰχμαλωτισθέντα ἄλλοτε εἴτε ἐπὶ τῆς σπαραξικαρδίου αἰχμαλωσίας τῆς Χίου, εἴτε ἐπὶ τῆς ἐνδοξοῦ καὶ ἡρωϊκῆς πτώσεως τῶν Ψαρῶν ἢ τοῦ Μεσολογγίου. Πίστευσον, λέγω, Μεγαλειότατε! ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς γαίαις μας ἀναγνωρίζομεν ἔτι καὶ σήμερον ἄταφα τὰ ὅσῃ τῶν πατέρων μας, οἵτινες ἔπεσαν μαχόμενοι, ἵνα πλάσωσι τὸν θρόνον, ὅστις προσφέρεται ἤδη τῇ Μεγαλειότητί Σου (1).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ θρόνος οὗτος ἐδημιουργήθη διὰ τοσοῦτων θυσιῶν, διὰ τοσαύτης καρτερίας, καὶ διὰ τοσοῦτων ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων, δίκαιον ἄρα ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τοῦλάχιστον ν' ἀποδίδωμεν εἰς αὐτὸν μεγίστην ἀξίαν. Καὶ πιθανὸν μὲν νὰ μᾶς ἐλέγξῃ τις ὡς λίαν ζηλοτύπους, ἀλλὰ γνωστὸν εἶναι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅτι καὶ Ἄραψ τις, διαταχθεὶς ὑπὸ τινος Σουλτάνου ν' ἀνέυρῃ καὶ παρουσιάσῃ αὐτὸ τὸ ὠραιότερον εἰς τὸ κράτος τοῦ παιδίου, μετὰ πολλὰς πρὸς τοῦτο ἐρεῦνας καθ' ἅπην

(1) Τὸ περισπούδαστον τοῦτο ἀντικείμενον ἀνεπιτύξαμεν κατὰ τι πλατύτερον ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ἡμῶν ἐπὶ δημοσίας συναθροίσεως γενομένης κατὰ τὴν 25 Μαρτίου ε. ε. Τὴν ὁμιλίαν ταύτην, καίτοι τρεῖς ἀνατυπωθεῖσαν, θὰ δημοσιεύσωμεν ἴσως βραδύτερον καὶ διὰ τῆς Μελίσσης.

τὸ εὐρύτατον τοῦ σεβαστοῦ κυριάρχου του κράτος ὁ ἀγαθὸς Ἀραψ παρουσίασεν αὐτῷ, ὡς τὸ ὠραιότερον παιδίον τοῦ κόσμου, τὸ ἴδιον αὐτοῦ τέκνον, ὅπερ μάλιστα λέγεται ὅτι ἦτον καὶ Θερητικόν· ἐπιτρέψόν μοι δὲ, Μεγαλειότατε, νὰ φρονῶ, ὅτι ὁ ἐλληνικὸς θρόνος καὶ ἂν δὲν ἔχη τὰ κάλλη τοῦ Ἀπόλλωνος, στερεῖται ὅμως καὶ τῆς ἀσχημίας τοῦ Θερσίτου. Καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ ἀξία, ἣν ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ Ἕλληνες ἀποδίδομεν εἰς τὸν ἐλληνικὸν θρόνον.

Περὶ πληθυσμοῦ

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐκείνης φεῦ! ἐν ἣ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζων κατὰ τὸν Κλίντωνα πολλὰ ἑκατομμύρια κατοίκων (1), ἐξ ἐνὸς περίπου ἑκατομμυρίου σύγκειται σήμερον· ἀλλ' ἐλπιζόμενον εἶναι καὶ ἴσως οὐχὶ δυσκατόρθωτον ὁ πληθυσμὸς οὗτος νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸ διπλάσιον τοῦ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος· καὶ ἥδη ἐγένετο καλὴ τις ἀρχὴ διὰ τῆς παραχωρήσεως τῆς ἀδελφῆς Ἑπτανήσου· τὸ λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῷ σμικρῷ τούτῳ πληθυσμῷ οὐδεὶς ὑπάρχει σήμερον δυστυχῶς τέλειος Περικλῆς, τέλειος Δημοσθένης, τέλειος Ἀγησίλαος, τέλειος Θემιστοκλῆς, τέλειος Ξενοφῶν, τέλειος Μέγας Ἀλέξανδρος, τέλειος Ἀριστοτέλης, τέλειος Φειδίας, τέλειος Ἱπποκράτης· ὑπάρχουσιν ὅμως ἀναντιρρήτως ἅπαντα τὰ σπέρματα τῆς τελειότητος καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν, καὶ εὐκόλως δύνανται νὰ βλαστήσωσι καὶ καρποφορήσωσι ταῦτα, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀξιωθῶσι καλοῦ καλλιεργήτου. Τὰ μέγιστα δ' ἐλατήρια, δι' ὧν δύναται τις νὰ καλλιεργήσῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὰ σπέρματα ταῦτα εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη; ἡ φιλοτιμία, ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ παιδεία.

Περὶ ἐλευθερίας.

Εἶναι ἀπίστευτος ἡ ὑπενέργεια τῆς ἐλευθερίας παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Ἐνὸς τυχὸν αἰῶνος ἐλευθερία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἤρκεσε ν' ἀναβιβάσῃ ἐκείνους μὲν εἰς τὸν κολοφῶνα

(1) Ἰδὲ Κλίντων Fasti Hellenici τόμ. 6'. σελ. 473.

τῆς δόξης των, πολλὰς δὲ τέχνας καὶ ἐπιστήμας νὰ προαγάγῃ εἰς βαθμὸν τοσοῦτον, εἰς ὅσον δὲν παρήγαγον αὐτὰς παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἔθνεσιν ἄπειροι αἰῶνες· παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις, καὶ ἅπαντα τὰ ἀνυπολόγιστα βοηθήματα, ἅπερ κέκτηται σήμερον ὁ πολιτισμός. Ἐπταετῆς δὲ ἐλευθερία ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἤρκεσε παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι ν' ἀναδείξῃ πολλοὺς ἥρωας, μὴ πολὺ ὑποδεστέρους τῶν Ἀχιλλέων, τῶν Αἰάντων, τῶν Λεωνιδῶν καὶ τῶν Ἐπαμινωνδῶν. Λέγων δὲ ἐλευθερίαν, δὲν ἐννοῶ οὔτε τὴν ἄκρατον δημοκρατικὴν, οὔτε τὴν κοινοκτημονικὴν ἀλλὰ μόνον τὴν συνταγματικὴν, εἰλικρινῶς ὅμως ἐφαρμοζομένην· διότι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καίτοι ἐκ φύσεως δημοκρατικὰς τινὰς ἔχον ἕξεις, ἐνδομύχως ὅμως καὶ παμπήφει σχεδὸν αἰσθάνεται ὅτι μόνον διὰ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν δύναται νὰ εὐδαιμονήσῃ. Ἄλλως δὲ καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος ἐλληνικαὶ δημοκρατίαι ὠμοιάζον τὰς συνταγματικὰς μοναρχίας μᾶλλον, ἢ τὰς ἀκράτους δημοκρατίας, ἐν αἷς καὶ αὐτὴ ἡ φυσικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δεσμεύεται ἐνίοτε. Τὸ δ' ἐλληνικὸν ἔθνος εἶναι τοσοῦτον φιλελεύθερον, ὥστε μόνον τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας δύναται ν' ἀνεχθῇ.

Οὐδὲν τῷ ὄντι ἔθνος φρονῶ εἶναι τόσον ζηλότυπον διὰ τὰς ἐλευθερίας του καὶ τόσον ἀδάμαστον διὰ τῆς βίας ὅσον τὸ ἐλληνικόν. Οἱ Τούρκοι διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν στρατῶν των κατέκτησαν μὲν τὰς ἐλληνικὰς γαίας, οὐδέποτε ὅμως καὶ τὰς ἐλληνικὰς καρδίας. Πολλαχοῦ μάλιστα τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, καὶ αὐτῶν τῶν βράχων τὴν κατάκτησιν διεφιλονείκουν καρτερικώτατα οἱ Ἕλληνες, καὶ οὐδέποτε παρεχώρησαν αὐτοὺς εἰς τοὺς κατακτητὰς τῶν πεδιάδων. Μία μόνη περιποῦ δεκάς χιλιάδος Μανιατῶν ἐδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἀνυποτάκτους τοὺς καταξήρους βράχους τῆς ἑαυτῆς πατρίδος ἐν ὅλῃς τῆς ἐποχῆς τῆς δουλείας. Πολλάκις μὲν ἀπεπει-άθη δι' ἀπειραριθμῶν ὀρδῶν νὰ καθυποτάξῃ καὶ τοὺς ἡ Τουρκία εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε διὰ τοῦ δόλου· ἀλλ' οἱ ἀτρόμητοι Μανιάται, ἀείποτε ἀντιτάσσοντες κατὰ μὲν τῆς ὕλικῆς βίας τὰ ἡρωϊκὰ στήθη των, κατὰ δὲ τοῦ δόλου τὴν λιτότητα, ζῶντες ὡς ἄλλοι Ἀρκάδες, ἔμειναν μέχρι τέλους ἀνυπότακτοι. Ἐκατοντάδες δὲ τινες πολεμιστῶν τοῦ ἡρωικοῦ Σουλίου, χάριν τῆς ἐλευθερίας των κατέστρεψαν ἀπείρους ὀρδὰς Τούρκων· ὑπέκυπτον μὲν ἐνίοτε εἰς τὴν ἀνωτέραν δύναμιν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πρώτης εὐκαιρίας ἐδραϊτον αὖθις τὰ ὅπλα, ἀνέκτων τὴν πατρίδα των καὶ κατέσταινον τοὺς βράχους αὐτῆς πάντῃ ἀπορρήτους. Τοσοῦτον δὲ ἔρωτα εἶχον

ὑπὲρ τῶν ξηρῶν καὶ ἀγόνων τούτων βράχων οἱ Σουλιῶται, ὥστε καὶ εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς Βουλγαρίας μετοικήσαντες διὰ τῆς βίας ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασια, καὶ ἐκεῖθεν ἐδυνήθησαν νὰ δραπετεύσωσι καὶ ν' ἀνακτήσωσι τοὺς προσφιλεῖς αὐτῶν βράχους. Οὐδέποτε δὲ ἔλλειψαν, οὔτε ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, οὔτε ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, οὔτε ἀπὸ τῆς Ἡπείρου, οὔτε ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, οὔτε ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, οὔτε ἀπὸ τῆς Κρήτης οἱ ὀνομαζόμενοι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, τοὔτέστιν ἑνοπλοὶ χριστιανοὶ ἀνυπότακτοι, ὅτε μὲν χρησιμεύοντες παρὰ ταῖς ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς ὡς καταδιώκται δῆθεν τῶν ἐνόπλις διαμαρτυρομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀδελφῶν αὐτῶν, ἄλλοτε δὲ συμμαχοῦντες μετὰ τούτων καὶ πολεμοῦντες τοὺς κοινούς ἐχθροὺς Τούρκους. Καὶ αἰέποτε μὲν κατεδίωκε δραστηρίως καὶ τούτους καὶ ἐκείνους ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις· οὐδέποτε ὅμως καὶ ὑπέταξε τελείως. Μόλις ἐφόνευεν ἢ ἀπεκεφάλιζεν ἢ ἀπηγχόνηζεν ἓνα ἀρματωλὸν ἢ κλέφτην ἢ τουρκικὴν κυβερνήσιν τότε, καὶ ἀμέσως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐκήρυττεν αὐτὸν δι' ἄσματος ἥρωα καὶ μάρτυρα τῆς ἐλευθερίας. Ἐν δὲ τοιοῦτον ἄσμα, ἐν κλέφτικον τραγοῦδι, ἦρκει συνήθως νὰ γεννίσῃ δέκα ἄλλους ἥρωας ἀρματωλοὺς ἢ κλέφτας πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκλείψαντος.

Καὶ δὲν εἶχεν ἡ Ἑλλὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος; γραπτὰς μὲν εἶχε πολλὰς καὶ μεγάλας διὰ συνθηκῶν μάλιστ' ἀναγνωρισθείσας καὶ μεθ' ὅρκου παραχωρηθείσας· πράγματι ὅμως οὐδεμίαν σχεδὸν εἶχεν ἐλευθερίαν. Κατὰ μὲν τὰς γραπτὰς ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος αὐτὸς τύπος ἦτο ἐλεύθερος καὶ οὐδεμία λογοκρισία ἐπετρέπετο·» μόλις ὅμως ἐτόλμα δημοσιογράφος τις νὰ ἐπικρίνῃ πρᾶξιν τινα τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐρρίπτετο ἀμέσως εἰς τὰς φυλακάς, ἐσήπετο δὲ ἐν αὐταῖς ἀδίκαστος πολὺν χρόνον, ἢ ἐδικάζετο καὶ δι' ἀνηθίκων μέσων κατεδικάζετο καὶ συνέζῃ μετὰ ληστῶν, πειρατῶν, κλεπτῶν, παραχαρὰκτῶν καὶ πάσης ἄλλης τάξεως κακούργων. Οὐδεμία φωνὴ φιλάνθρωπίας οὐδεμία σύστασις δικαστηρίου εἰσηκούετό ποτε παρὰ τοῦ Ὀθωνος, προκειμένου περὶ δημοσιογράφου· μόνον ἡ ταπεινώσις καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τούτου ἐδύναντο ἐνίοτε νὰ διαπεράσωσι τὰ μὴ λίαν εὐαίσθητα βασιλικά ὦτα τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Κατὰ τὰς γραπτὰς μὲν ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος, αὐτὸ ἀπόρητον τῶν ἐπιστολῶν ἦτο ἀπαράβιαστον·» ὁ ἡγεμὼν ὅμως ἐκεῖνος ἀπεπειράθη σμικρὸν πρὸ τῆς πτώσεώς του νὰ καθιερώσῃ καὶ διὰ νόμου τὴν βεβήλωσιν τοῦ ἀπορρήτου τῶν

ἐπιστολῶν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν γίνεται κατάδηλον, ὅτι ὁ τόπος οὗτος οὐχὶ μόνον ἔμεινε πάντῃ ἀκαλλιεργήτος καὶ ἄγονος διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ Ὀθωνος, ἀλλὰ καὶ δι' ἀκανθῶν καὶ τριβῶ-
λων ἐσπάρη.

Περὶ δικαιοσύνης.

Καὶ ποῖον ἔθνος ἄρᾳ γε κατὰ τε τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δὲν ὑτύχησε διὰ τῆς δικαιοσύνης; Καὶ ἥτὸ ποτε δυνατόν ν' ἀκμάτωσιν οἱ τε ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καθὼς καὶ πᾶν ἄλλο οἷον δὴ ποτε ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος, εἰάν ἔλειπεν ἀπ' αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη; Ἀλλ' ὅσον ἀναντίρρητον εἶναι τοῦτο, τοσοῦτον δυσχερὲς καθίσταται παρὰ τισι λαοῖς ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, ὅταν οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν συμβουλεύωνται τὴν ἰδίαν αὐτῶν καρδίαν μᾶλλον, ἢ τὴν νοῦν. Παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς ὑπάρχει καθιερωμένον τὸ δικαίωμα τῆς Βασ. χάριτος· διὰ τοῦ προνομίου των δὲ τούτου οἱ φρόνιμοι ἡγεμόνες εὐεργετοῦσιν ἐνίοτε τὰς κοινωνίας, καὶ ἐπιχέουσι βάλα-
μον ἱαματικὸν εἰς πολλὰς αὐτῶν πληγὰς· διὰ τοῦ αὐτοῦ εὐεργετικοῦ προνομίου ὁ ἐκθρονισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος κατεμάστισεν ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη τὴν ἐλληνικὴν κοινωνίαν. Σπανίως ἡξιώθη τῆς Β. χάριτος ἐπὶ Ὀθωνος καταδικασθεὶς τις τίμιος ἄνθρωπος, ἂν ὡς ἄνθρωπος πταίσας, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῶν νόμων καὶ σπανιώτερον συγγραφεὺς τις ἢ δημοσιογράφος· ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν ὑπάρχῃ ἐν Ἑλλάδι ληστής τις ἢ κλέπτης, πειρατὴς ἢ πλαστογράφος, ἱερόσυλος ἢ πατραλίας, ὅστις νὰ μὴ ἡξιώθῃ ὑπ' αὐτοῦ οὐχὶ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις βασιλικῆς τιнос χάριτος· οἱ ἄνθρωποι δὲ οὗτοι, καίτοι πρὸς οὐδὲν συνειθίσαντες ἐπὶ Ὀθωνος νὰ λογίζωνται πᾶσαν οἶαν δὴ ποτε ποινὴν, οὐδ' αὐτῆς τῆς κεφαλικῆς ἐξαιρουμένης, σήμερον ὁμως ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως πρὸς καύχημα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἡσυχάζουσιν.

Πρὸς τῷ προνομίῳ τῆς Β. χάριτος οἱ ἡγεμόνες πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἔχουσι καὶ ἕτερα ἀνεκτίμητα προνόμια, δι' ὧν γίνονται ἀληθῶς ἰσόθεοι, ὅταν κάμνωσι καλὴν χρῆσιν αὐτῶν. Πόσον ἄρᾳ γε δὲν εὐεργετεῖ τὴν κοινωνίαν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, ὅστις συμβουλευόμενος μόνον τὸν νοῦν, πέμπει εἰς κόρακας τοὺς χαμερπεῖς κόλακας, καὶ εὖνοεῖ καὶ ἀμείβει μόνον τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἱκανότητα, ὅπου δὴ ποτε καὶ ἂν εὕρῃ αὐτάς, ἔστω καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς προσωπικοῖς αὐτοῦ ἐχθροῖς; Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνεκτιμήτου τούτου ἡγεμονικοῦ προνομίου ἐστερήθησαν καθ' ὅλο-

κληρίαν ἐπὶ Ὀθωνος οἱ Ἕλληνες· διότι συστηματικῶς καὶ ἐκ προθεσεως ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἔκαμεν ἀντίστροφον χρῆσιν τῆς ποινῆς καὶ τῆς ἀμοιβῆς. Κατὰ πόσον δὲ ὠφέλησε τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνον ἡ προμνημονευθεῖσα διαγωγὴ δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τοῦ ὅτι, περιοδεύοντος τελευταῖον τούτου, ἐν μιᾷ μὲν ἐπαρχίᾳ τοῦ Κράτους του οἱ χαυερπεῖς κόλακες ἡγεῖρον ἄπειρα θριαμβευτικά τόξα, καὶ διεβεβαίουν αὐτὸν ὅτι λατρεύεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ του· ἐν ἄλλῃ δὲ ἐπαρχίᾳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ἡμέραν ἐκρήγνυται τρομερὰ ἐπανάστασις· ἐπανακάμψαντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, οἱ κατὰ τοὺς κόλακας λατρεύοντες αὐτὸν ὑπήκοοί του, τῷ κλείουσι τὰς θύρας καὶ αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων του, καὶ τὸν ἀποπέμπουσι τοῦ Κράτους του. Οὐδεμίᾳ δὲ φωνῇ συμπαθητικῇ ἐγείρεται ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος ἐκεῖνου, οὔτε ἐντὸς τοῦ Κράτους του, οὔτε καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, εἰς ἣν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν ἐπὶ τριακονταετίαν ὁλόκληρον ἐπεδαψίλευεν οὐχὶ μόνον τὰ ἐθνικὰ παράσημα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἀλλ' ἂν ἡ αὐστηρὰ δικαιοσύνη ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ παράγει αἴσια εἰς τὰς κοινωνίας ἀποτελέσματα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαγγέλλεται νὰ παρέξῃ ἑκατονταπλασίως αἰσιώτερα. Καὶ οὐδὲν ἔθνος τῷ ὄντι γινώσκω, οὔτε ἐκ τῶν ἀρχαίων, οὔτε ἐκ τῶν νεωτέρων, εἰς τὸ ὅποιον ἡ κοινωνία οὐχὶ μόνον ν' ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδοκιμάζῃ πᾶσαν οἷαν δὴ ποτε αὐστηρὰν ποινὴν, ἀρκεῖ μόνον ἡ ποινὴ αὕτη νὰ ᾖ δικαία. Ἐν Ἑλλάδι οὐδεὶς ἀσχολεῖται νὰ μάθῃ ἂν τὸν ἔνοχον τιμωρῇ ὁ νόμος δι' ἀγχνόνης ἢ διὰ λαιμητόμου, δι' ἀνασκολοπισμοῦ ἢ διὰ συντρίψεως τῶν ὀστέων του ἐν ἰγδίῳ, ὅπως ἐτιμῶρουν ἐνίοτε οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἀρματωλοὺς ἢ τοὺς κλέφτας· ἅπανα ἡ κοινωνία ὁμῶς κατεξανίσταται, ἅμα μάθῃ ὅτι ἐπεβλήθη ποινὴ τις οἷα δὴ ποτε, ἔστω καὶ αὕτη ἡ ἀπλουστάτη ἐπίπληξις κατὰ ἀθώου. Εἶναι δὲ ἀπίστευτον τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἐπιφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ καλῶς καὶ δικαίως ἐφαρμοζομένη ποινὴ. Ἐπὶ τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασῖᾱ ἡ προχειροτάτη συκοφαντία ὑπῆρχεν ὅτι «ὁ δεῖνα εἶρε θησαυρόν»· πεσόντος δὲ τοῦ τυράννου ἐκεῖνου, ἀντικατέστησε τὴν συκοφαντίαν ταύτην, ὅτι «ὁ δεῖνα ἔχει θησαυροὺς τοῦ Ἀλῆ Πασῖᾱ»· ἄπειροι ἐγένοντο τότε θύματα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἐτέρας τῶν συκοφαντιῶν τούτων· ἐπὶ τέλους ὁ πολιορκητὴς τοῦ Μεσολογγίου Κιουταχῆς, βαρυνθεὶς τὰς συκοφαντίας, ἀπηγγόνισε σηκοφάντην τινὰ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ περιστατικὸν ἤρκεσε νὰ κατα-

παύσῃ διὰ παντός πάσας τὰς τῆς αὐτῆς φύσεως συκοφαντίας οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐλευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολήν.

Τὸ σκληρὸν τοῦτο καὶ ἀποτρόπαιον μᾶθημα τοῦ βαρβάρου Ὄθωμανοῦ εἴαν ἤθελε κατὰ τι νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ βασιλεὺς Ὄθων καὶ νὰ τιμωρήσῃ ἂν οὐχὶ δι' ἀγχόνης ἢ δι' ἀνασκολοπισμοῦ, τοῦλάχιστον ὅμως διὰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ δυσμενείας ἓνα τῶν συκοφαντῶν ἢ ἓνα τῶν κολάκων ἢ ἓνα ἐκ τῆς πληθους τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες τοσοῦτον εὐθηνὰ τῷ ἐπώλουν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν θρόνον καὶ εἰς τὸ ἄτομόν του, τὸ σκληρὸν, λέγω, τοῦτο τοῦ βαρβάρου Ὄθωμανοῦ μᾶθημα εἴαν ἄπαξ μόνον ἐν τῷ βίῳ του ἤθελε νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ἀμφιβάλλομεν εἴαν ἐξεδιώκητο οὕτω ἀποτόμως τοῦ θρόνου του, ἢ τοῦλάχιστον ἤθελεν ἀφήσῃ ἐν τῷ Κράτει του ἓνα καὶ μόνον ἄνθρωπον, θυσιαζόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐκ διακοσίων τεσσαράκοντα καὶ δύο χιλιάδων Ἑλλήνων, πάντῃ ἐλευθέρως ψηφοφορησάντων τελευταῖον πρὸς ἐκλογὴν βασιλέως, εἰς καὶ μόνος ἐψηφοφόρησεν ὑπὲρ τῆς παλινρθώσεως τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Τί ἐγένιναν οἱ τόσοι κόλακες καὶ τόσοι ἀφωσιωμένοι, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τριακονταετίαν ὅλην διέτρεφεν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος;

Ἄλλως τε οὐδὲν ἔθνος ἔχει ἐρρίζωμένον ἐν ἑαυτῷ τοσοῦτον θαθέως τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης ὅσον τὸ ἐλληνικόν. Ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος δι' ἑπτὰ ὅλα ἔτη ἦσαν ἂν οὐχὶ κατηργημένοι, τοῦλάχιστον ὅμως λίαν κεχαλαρωμένοι ἅπαντες οἱ κοινωνικοὶ δεσμοί. Μόνον κατὰ θεωρίαν ὑπῆρχον τότε καὶ κυβέρνησις καὶ δικαστήρια, καὶ νόμοι· ἡ δὲ ἀπαιτουμένη πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐκτέλεσιν αὐτῶν ὕλική δύναμις ἔλειπε σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν. Ἀλλ' ὅμως οὔτε ληστείαί ἐγίνοντο τότε, οὔτε κλοπαί· τοῦναντίον μάλιστα σπανιώτερα ἦσαν καὶ αὐτὰ τὰ κοινὰ ἐγκλήματα· ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ αὐτοὶ οἱ πολλάκις κακουργήσαντες ἐπὶ Ὄθωνος καὶ πολλάκις τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ χάριτος ἀζιωθέντες, ἤδη ἡσυχάζουσιν· ἤθελον δὲ ἐκλείψει ἴσως καθ' ὅλοκληρίαν ἤδη καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ ἐπαναστατικὰ ἀτοπήματα, ἂν ἐξηλείφοντο διὰ μιᾶς ἀπὸ τινων τῶν ἀρχόντων μας παλαιαὶ τινες κακαὶ ἐξεις, τὰς ὁποίας ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ὄθων, καὶ ἰδίως ἂν ἔλειπον αἱ ἐξωτερικαὶ ραδιουργίαι.

Μάρτυρας δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου τούτου ἐπικαλοῦμαι αὐτοὺς τοὺς ἐν Ἀθήναις διαμενοντας πρέσβεις καὶ ὑπηκόους τῶν ξένων

δυνάμεων· μάρτυρα ἐπικαλοῦμαι καὶ αὐτὸν τὸν Ὁθωνα, ὅστις καὶ ἐν καιρῷ ἐπαναστάσει, καὶ ὅσῳ γενικῆς, τοσοῦτω καὶ δι καίας κατ' αὐτοῦ καταφορᾷ, ἐδυνήθη νὰ μεταφέρῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Βαυαρίαν σῶα καὶ ἀνελλειπῇ ἅπαντα τὰ τε πολύτιμα καὶ τὰ εὐτελῇ αὐτοῦ σκεύη ἀπὸ τῶν ἀδαμάντων μέχρι τῶν βελονῶν· μάρτυρας τέλος ἐπικαλοῦμαι καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλικούς κήπους, οἵτινες, καίτοι γινώσκοντος τοῦ λαοῦ, ὅτι τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ αὐτῶν ἐποτίζοντο μὲ τὰ ἐκ τῆς διψῆς αὐτοῦ δάκρυα, ἐφ' ὅλης ὁμῶς τῆς ἐπαναστάσεως διέμειναν, καὶ σήμερον ἐτι εἶναι ἐστολισμένοι οὐχὶ μόνον διὰ πάντων τῶν ὡραίων αὐτῶν καρπῶν, ὁλλὰ πρὸς τούτοις καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἀνθέων. Εἰς ποῖον ἄλλο ἔθνος δὲν ἤθελον καταστραφῇ ἅπαντα ταῦτα ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως; καὶ δὲν γινώσκει ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι τὸ πρὸς πόσιν αὐτοῦ ὕδωρ διέρχεται διὰ τῶν ἀνακτορικῶν κήπων; καὶ δύναταί ποτε νὰ λησμονήσῃ ὅτι ὅσῳ πλείοτερον ἐδίψα οὗτος ἐπὶ θέρους, τοσοῦτον εὐρωστότερα ἐγίγνοντο τὰ ἐν τοῖς βασιλικοῖς κήποις δένδρα καὶ φυτὰ; καὶ ἀγνοεῖ ἄρα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὅτι ἐν τῇ Ἀττικῇ τοῦλάχιστον ὀλίγιστα δένδρα καὶ φυτὰ εὐδοκίμοῦσιν ἄνευ ὕδατος; καὶ ὅτι ὁ Ὁθων καὶ ἡ Ἀμαλία ὀλίγον ἐφρόντιζον νὰ προσπορισθῶσιν ὕδωρ διὰ τοὺς ἀπεράντους αὐτῶν κήπους; Ἀλλ' ὁμῶς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς οὔτε πρὸς ἐκδίκησιν οὔτε καὶ πρὸς περιέργειαν κατεδέχθη νὰ γευθῇ τοὺς καρποὺς τοῦλάχιστον τῶν κήπων τούτων ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεως· τοῦτο δ' ἐπραξε μόνον ἐξ αἰσθήματος αὐστηραῆς δικαιοσύνης.

Περὶ φιλοτιμίας.

Εἰς οὐδὲν ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος ἡ φιλοτιμία εἶναι τοσοῦτον ἐμφυτος καὶ τοσοῦτον ἰσχυρά, ὅσον εἰς τὸ ἑλληνικόν. Σεβασμιὸς τις ἄλλοεθνὴς διδάσκαλος μικρῶν παιδῶν, πρὸ χρόνων μετερχόμενος ἐνταῦθα τὸ ἔντιμον αὐτοῦ ἐπάγγελμα, μοὶ διηγεῖτο ὅτι οὐδεμία ποινὴ ἦτο ἱκανὴ νὰ διορθώσῃ τὰ παιδικὰ ἀτοπήματα τῶν μικρῶν αὐτοῦ μαθητῶν· μόλις ὁμῶς μετεχειρίσθη ἀντὶ τῶν ποινῶν τὴν φιλοτιμίαν, ἄφνης αἱ μικροὶ διάβολοί του μοὶ ἔλεγε, μετεσχηματίσθησαν εἰς ἀγγέλους. Ὁ ἐπὶ πολὺ δὲ σπουδᾶσας τὸ ἑλληνικόν ἔθνος, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ σκεφθῇ πολὺ, ἵνα πεισθῇ ἀδιστακτως, ὅτι καὶ πάντα οἷον δὴ ποτε Ἕλληνα διὰ μὲν τῆς βίας, καὶ ἄγγελον ὄντα, τὸν καθιστᾷ τις ἀληθὴ διάβολον, καὶ αὐτοῦ ἴσως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ

Βεελζεβούλ χείρονα· διὰ δὲ τῆς φιλοτιμίας, καὶ διάβολον ὄντα δύναται τις ἐνίοτε νὰ μεταπλάσῃ εἰς ἄγγελον.

Ἐντεῦθεν δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ διατί οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἵνα κερδίσωσι στέφανον δάφνης ἢ ἐλαίας ἐπὶ τῶν ὀλυμπίων, κατέτρεβον ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν εἰς προπαρασκευάς, εἰς μελέτας καὶ εἰς γυμνάσματα· οἱ δὲ νεώτεροι Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος μάλιστα, ἵνα ἀξιωθῶσιν ἐπαίνου τινὸς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὥρμων ὡς λέοντες εἰς τὰς ἀπειραρίθμους ὀρδὰς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐκεῖ ἢ κατεστρέφοντο, ἢ ἐκοπτον κεφαλὰς τινάς, καὶ ἀντήλλασαν ἔπειτα αὐτὰς δι' ἐνὸς ἢ δύο φυσεκίων, τὰ ὅποια ὁμῶς πάντοτε ἤθελον νὰ λαμβάνωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχηγοῦ των. Ὡς ἐὰν ἐγίνωσκεν ὁ ἐκθρονισθεὶς βασιλεὺς Ὄθων νὰ κάμῃ καλὴν χρῆσιν τοῦ παντοδυνάμου τούτου παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐλατηρίου, ἐδύνατο νὰ κατασταθῇ ἂν οὐχὶ ὁ ἐνδοξότερος, τοῦλάχιστον ὁμῶς ὁ εὐδαιμονέστερος ἡγεμὼν τοῦ κόσμου.

Πίστευσον, Μεγαλειότατε, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινον πρόσκομμα, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ δυνηθῇ ἐπὶ τέλους νὰ ὑπερπηδῇ ὁ Ἕλλην, ὅταν καταλλήλως διερεθισθῇ ἡ φιλοτιμία του· καὶ δὲν ὑπάρχει ποινὴ, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ δύναται νὰ περιφρονήσῃ, ὅταν τῷ ἐπιβάλληται αὐθαιρέτως· καὶ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος, τὸν ὁποῖον νὰ μὴ δύναται ν' ἀψηφίσῃ, ἐν' ἀποφύγῃ τὴν βίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν. Συμπολίτης μου τις ἀξιουμένεσστος, ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν χρηματίσας ἐνορκος δικαστής, καὶ ἀπείρους ληστὰς καὶ ληστρικὰς συμμορίας δικάσας, μετὰ τοσοῦτον πολυχρόνιον πείραν, μοι ἔλεγε πρὸ ἡμερῶν, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ληστῶν μόνις τὸ δεκατημόριον ἐτρέπη εἰς τὸν ληστρικὸν βίον, ἵνα πορισθῇ δι' αὐτοῦ ἀνετώτερον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα· ἅπαντες δὲ οἱ λοιποὶ ἐγένοντο λησταί. εἴτε ἐν' ἀποφύγῃ τὰς καταπίσεις τῶν χωροφυλάκων καὶ δημάρχων, εἴτε ἵνα διεκδικήσωσι πολιτικὰ πάθη, χρησιμεύοντες μάλιστα ἐνίοτε ὡς ὄργανα ἄλλων. Δημοσιογράφος δὲ τις ἐπὶ πολὺ διατρίψας ἐν ταῖς φυλακαῖς καὶ νυχθημερὸν συζῶν καὶ συνανατρεφόμενος μετὰ τῶν ὑποδίκων καὶ καταδίκων ληστῶν, μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι οὐδεὶς σχεδὸν τούτων εἶναι ἀδιόρθωτος, οὐδεὶς ὥμος καὶ θηριώδης· εἰς τὸ ἠθικὸν ἐνὸς τῶν τότε συνδαιτημόνα του, ἐπὶ κλοπῇ καταδικασθέντος, ἐπέστησεν ἰδιαιτέραν τινὰ προσοχὴν· μετ' εὐχαριστήσεως δὲ βλέπει αὐτὸν οὐ μόνον τιμίως ζῶντα, ἀλλὰ καὶ σπουδαίως ἀσχολούμενον νὰ καλλιεργῇ τὸ ἠθικὸν τῶν ἄλλων.

ὅ πόσον ἤθελον ἐλαττωθῇ τὰ ἐγκλήματα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, εἴαν ἤθελεν εὐτυχῆσαι αὕτη ν' ἀξιωθῇ ἰσχυρᾶς, τιμίας καὶ εἰ δυνατόν πατρικῆς Κυβερνήσεως, δυναμένης μὲν νὰ τιμωρῇ ἔσω καὶ μὲ ὄλην τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων, τοὺς κακοὺς, ἀλλὰ γινωσκούσης ν' ἀμείβῃ συνάμα καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἰδίως ν' ἀναζωπυρῇ τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων,

Πρὸς κατάπαυσιν τῆς ληστείας ποτὲ οἱ Τοῦρκοι ἀνεσκολόπιζον ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τῶν Ἰωαννίνων ἀμέσως καὶ ἀδικάστους πάντας τοὺς συλλαμβανομένους ἐνόπλους ἢ τοὺς ἀπλῶς ἐπὶ ληστεία κατηγορουμένους ἢ συκοφαντούμενους. Ὅσῳ δὲ πλειότερους ἀνεσκολόπιζον, τοσοῦτον πλειότερον ἠῤῥανε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν λεγομένων ληστῶν. Μόλις ὅμως συνεβούλευσε πρόξενός τις Ἀγγλος τὸν Τοῦρκον διοικητὴν ν' ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς τινὰς ἀδικηθέντας, καὶ τούτου ἔνεκα ἐνόπλως περιφερομένους, καὶ νὰ περιποιηθῇ κατὰ τι αὐτοὺς, μόλις, λέγω, ἐξετελέσθη ἡ σωτήριος αὕτη τοῦ Ἀγγλου συμβουλὴ, καὶ ἡ ληστεία ἐξηλείφθη ὡς διὰ μαγείας.

Ὁ ἐκθρονισθεὶς βασιλεὺς Ὄθων σύστημα κυβερνητικὸν εἶχε νὰ ἐξευτελιζῇ ὅτε μὲν διὰ τῆς βίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὅμως διὰ τῆς δολιότητος, πάντας τοὺς χαρακτῆρας, ἔν' ἀναδεικνύηται οὗτος ὡς σοφώτερος πάντων τῶν Ἑλλήνων. Τούτου δ' ἔνεκα ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας του οὐδέποτε σχεδὸν ἐξηλείφθη καθ' ὅλοκληρίαν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἡ δυσἀρέσκεια οὔτε ἡ ληστεία. ἅπας δὲ ὁ κόσμος γινώσκει ἤδη ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὀργάνισε μὲν καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἐλληνικὰς ἐπαρχίας πολλὰς συμμορίας, μὴ πολὺ διαφερούσας κατὰ τὸν ὀργανισμόν τοῦλάχιστον τῶν ληστρικῶν συμμοριῶν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ περιστείλῃ ταύτας, ἐπανελθούσας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν· τούτου δ' ἔνεκα ἡ ληστεία ἐπλεόνασε τοσοῦτον τότε, ὥστε καὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πρωτευούσης οἱ λησταὶ ἐλῆστευσαν καὶ Γάλλον τινὰ ἀξιώματικόν. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο καὶ τὴν λοιπὴν, γνωστοτάτην ἤδη οὖσαν διαγωγὴν τοῦ Ὄθωνος τότε, λαβοῦσαι ὡς ἐπιχειρήματα αἱ σύμμαχοι δυνάμεις Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἠπειλῆσαν σπουδαίως τὸν θρόνον του· μόλις ὅμως ἔκαμεν ὁ Ὄθων τότε ἐκκλίσιν εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς ληστείας καὶ αὕτη ἐξηλείφθη ὡς διὰ μαγείας. Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἦτο τότε ὁ νῦν πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, εἰς ὃν ὀφείλει πολλὰ ἡ ἐλληνικὴ κοινωνία. Ἄχ! πόσους ἥρωας προσέφερε

τότε οὐχὶ μόνον ἀγογγύστως, ἀλλὰ καὶ προθύμως τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου μόνον χάριν τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας του καὶ ἵνα σώσῃ τὸν θρόνον τοῦ . . . ἡγεμόνος του· ἦτο ἄρα γε ἀληθεῖς λησται ἅπαντες οἱ τότε καταδικασθέντες καὶ ἀποκεφαλισθέντες ; καὶ τίς πρῶτον ἐσπρωζέεν αὐτοὺς εἰς τὸν ληστρικὸν βίον ;

Ὁ ἀξιοτίμος διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μοι διηγήθη πρὸ ἡμερῶν καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν· ἐκραγείσης τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως, πολλοὶ μὲν πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων ἐσπευσαν νὰ πέμψωσιν εἰς αὐτὸν τὰς ἐθνικὰς σημαίας των, ἵν' ἀναρτήσῃ ἐπὶ τοῦ καταστήματος πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου· συνάμα δὲ οἱ φρουροῦντες τὴν τράπεζαν στρατιῶται ἀνήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ἐπαυσεν ἡ ἐντολή των· ὁ συνεισὶς διοικητὴς ἀποποιηθεὶς εὐγενῶς τὰς σημαίας, ἀπήντησεν εὐφυστάτα εἰς τοὺς φρουροὺς «ἤδη ἄρχεται ἡ ἐντολή, ἦν ἔλτετε ὡς πολῖται» μόνη ἡ ἀπάντησις αὕτη ἤρκεσε νὰ καταγοητεύσῃ τοὺς στρατιώτας· οἵτινες ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ἤθελον προστατεύσει, φρονούμεν, κάλλιον παντὸς ἄλλου τὴν εὐτυχῶς οὐδέποτε ἀπειληθεῖσαν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

Περὶ πατριωτισμοῦ.

Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ὁ πατριωτισμὸς παρ' ἅπασιν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν εἶναι τὸ ἰσχυρότερον ἐλατήριον τῶν πατριωτικῶν αὐτῶν πράξεων· ἀλλ' ἐπίτρεφόν μοι, Βασιλεῦ, νὰ φρονῶ, ὅτι ὁ πατριωτισμὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἶναι θεῖόν τι δῶρον ἀνεκτίμητον καὶ πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν, πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἐλατήριον παραβαλλόμενον· ὁ Ἕλλην ἔχει πατριωτισμὸν καὶ ὅτε δὲν ἔχει πατρίδα.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅτε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος σπανιώτατα ἐπροφέρετο ὑπὸ τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀλλοεθνῶν ἐξ αὐτάδελφοι συμπολιταὶ μοι Ζωσιμάδαι, ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς οἰκονομίας των ἐθησαύρισαν ἄπειρον πλοῦτον, ἀντὶ νὰ ἐντρυφήσωσι δι' αὐτοῦ, συνεφώνησαν ἐγγράφως μεταξὺ των τὰ ἐξῆς· νὰ μείνωσι δηλ. ἄγαμοι, νὰ ζήσωσι λιτώτατα, ν' ἀποκλείσωσι σχεδὸν τῆς περιουσίας των καὶ αὐτοὺς τοὺς συγγενεῖς των (τουτέστι νὰ καταπνίξωσι πάσας τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως) καὶ ἀλληλοδιαδόχως ν' ἀφιερῶ-

σωσι καὶ τὴν ζῶην καὶ σύμπασαν τὴν περιουσίαν των πρὸς ἀνάστασιν τῆς πατρίδος των Ἑλλάδος. Ἀμφιβάλλω, Μεγαλειότατε, ἂν ὑπάρχῃ ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον τούτου παράδειγμα.

Ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες οὐδὲν, ὡς καὶ ἀρχόμενος τοῦ λόγου μου εἶπον, εἶχον ἔτοιμον, ἔν' ἀντι-παραταχθῶσι κατὰ τεσσάρων συνάμα ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων τουρκικῶν Κρατῶν· ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ των εἰς ἅπαντα ἐπήρκεσαν. Εἶναι ἀπίστευτα, Μεγαλειότατε, τὰ μυθώδη ποσά, τὰ ὁποῖα μετ' ἐθουσιασμοῦ προσέφερον ἢ ἐδαπάνων οἱ Ἕλληνες τότε χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ των, καίτοι μὴ ἔχοντες πατρίδα. Μία μόνη μικρὰ καὶ ἄγονος νῆσος ἡ Ὑδρα, ἡ δέκα περίπου χιλιάδας κατοίκους ἔχουσα τότε, μία ἐτέρα ὀλιγανθρωποτέρα ἴσως ταύτης, αἱ Σπέτσαι, καὶ τὰ ἡρωϊκὰ Ψαρά δι' ἰδίων των ἐξόδων ἐπὶ ἐπτά ὅλα ἔτη διετήρουν τρεῖς διακεκριμένους στόλους, διαφιλονεικοῦντας χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν πληρωμάτων των, οὐχὶ μόνον τὰς ἀκτὰς τῆς μὴ ὑπαρχούσης ἔτι πατρίδος των, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κυριαρχίαν τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Μία μόνη Ἕλληνις, ἡ Μπουμπουλίνα, διὰ τῆς ἀνδρείας της οὐχ ἤττον, ἢ διὰ τῆς ἐλευθεριότητος, μεθ' ἧς χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ της ἐδαπάνη τὰ πλοῦτῃ της, σμικροῦ ἐδέησε νὰ λάβῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς Σεμιράμιδος.

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος τί δὲν ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες καὶ δι' αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἡγεμόνος των πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος των; μόλις πεισθέντες, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος καὶ τὸ μέγα ἐθνικὸν δάνειον κακὴν κακῶς κατηνάλωσε καὶ τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν μοναστηρίων χρήματα κατεβρόχθισε καὶ τὸν δημόσιον πλοῦτον διὰ τῶν κολάκων του εἰς βυσιλικὰς ἐορτὰς καὶ εἰκοσιπενταετηρίδας κατησώτευσεν, αἰέποτε δαπανῶν ὅσα εἰσέπραττε, καὶ οὐδέποτε φροντίζων οὔτε περὶ βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, οὔτε πρὸς ἀνέγερσιν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, μόλις, λέγω, πεισθέντες οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος οὐδὲν διανοεῖτο νὰ πράξῃ καλὸν ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ ἀνασκουμπωθέντες οὗτοι, κατώρθωσαν διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ των ὅσα ἴσως ἄλλα ἔθνη καὶ ἀρχαιότερα καὶ πλουσιώτερα καὶ πολυπληθέστερα δὲν ἐδυήθησαν ἔτι νὰ κατορθώσωσιν· ἀνήγειραν διὰ συνεισφορῶν λαμπρὸν Πανεπιστήμιον, δύο λαμπρά ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτήρια τῶν κορασίων, ἐν ὀρφανοτροφεῖον τῶν ἀρρένων, μίαν ἀξιόλογον ἱερατικὴν σχολὴν, ἣν καὶ πλουσιοπαρόχως ἐπροίκισαν,

ἐν καλὸν νοσοκομεῖον καὶ πολλὰ ἄλλα ἐν Ἀθήναις καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους τοιαύτης φύσεως καταστήματα. Τί δὲν ἐδύνατο νὰ πράξῃ ἕτερός τις εἰλικρινὲς ἡγεμὼν, εἰὰν ἐγίνωσκε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων;

Μόλις ὁ ἐξωσθεὶς Ὄθων τοῖς ὑπέδειξεν, ὅτι προτίθεται κατὰ τὸ 1854 νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς πόθους των, καὶ ἀμέσως οἱ Ἕλληνες τῷ ἠνέφξαν τὰ ταμεῖά των καὶ τῷ παρεχώρησαν ἀφθονον πλοῦτον. Ποίαν δὲ χρῆσιν τότε τοῦ πλούτου ἐκείνου, καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὄθων, δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ ὑποδείξω εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου Βασιλεῦ· γινώσκει ἤδη τοῦτο ἅπασα ἡ Εὐρώπη καὶ ἄρτι ἐξέδωκε τὴν ἐτυμνηγοριαν σύμπασα ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ· ἀλλ' ὅ,τι βεβαίως θέλει ἐκπληξῇ τὴν Μεγαλειότητά Σου, Βασιλεῦ, εἶναι τὸ ἐξῆς.

Πλούσιός τις πατὴρ μονογενοῦς θυγατρίου, ὅπερ ἡγάπα περιπαθέστατα, καὶ σύζυγος προσφιλεστάτης συζύγου, Ἀγγλίδος μάλιστα, ἦν ἐλάτρευε διὰ τε τὰ κάλλη της καὶ διὰ τὰς σπανιωτάτας ἀρετάς της, ὁ αἰόδημος Στουρνάρης, ἀποθνήσκων προὔτιμησε χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ του, ν' ἀποξενώσῃ τῆς περιουσίας του καὶ τὰ προσφιλέστατα αὐτῷ ταῦτα ὄντα. Μόλις μικρὰν τινα περιουσίαν ἐκληροδότησεν αὐτοῖς, ἐν' ἀποζῶσι, καὶ ταύτην μάλιστα ἐπὶ τῷ ῥητῷ ὄρω τοῦ νὰ ζῶσιν ἐν Ἑλλάδι· σύμπασαν δὲ τὴν λοιπὴν κολοσαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του· καὶ ποίας πατρίδος; φεῦ! οὐχὶ βεβαίως τῆς γεννησάσης αὐτὸν Ἠπείρου, διότι αὕτη στενάζει ἔτι ὑπὸ τὸν ζυγὸν, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Εἶναι ἀδύνατον, Βασιλεῦ, νὰ φαντασθῇ τις τὸν βαθμὸν, μέχρι τοῦ ὁποίου φθάνει ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Ἰδίους ὁμμασιν εἶδον πολλοὺς Ἕλληνας ἐν Σμύρνῃ, ὑποβαλλομένους μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς μεγαλειτέρας στερήσεις, ἵνα ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς παντοειδεῖς ἀνάγκας τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων ἐξορίστων συμπατριωτῶν τῶν ἐπὶ Ὄθωνος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου.

Ἀλλὰ τὴν ἀνεκτίμητον ταύτην ἀρετὴν τοῦ ἐλληνικοῦ χαρακτῆρος δὲν ἄφησε κατὰ δυστυχίαν πάντῃ ἀμίαντον καὶ ἀγνήν ὁ Ὄθων· ἅμα μετὰ τὴν ἀφίξιν του, ἠθέλησε νὰ διεγείρῃ δῆθεν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ἀπονομῆς παρασῆμων, ὥς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην ὠθήσεως μέγας τις ποταμὸς, ἵνα εἰσδῶλῃ τελευταῖον εἰς τὴν θάλασσαν. Δὲν ἄρνούμαι ὅτι ὑπάρχουσι καὶ παρ' ἡμῖν πολλοί, οἱ θελγόμενοι ἐκ τῶν παρασῆμων, ἀλλ' οἱ πλείστοι, καὶ τοὶ σεβόμενοι τὰ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν εἰθισμένα,

ἔχουσιν ὁμῶς ἔμφυτον τὸν πατριωτισμόν· καὶ καθὼς οὐδεμία ἀνθρώπινος δύναμις εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκριζώσῃ αὐτὸν, οὕτω καὶ οὐδὲν παράσημον, οὐδὲν ὕλικόν τεκμήριον εὐγνωμοσύνης εἶναι ἀναγκαῖον ν' ἀναζωπυρήσῃ αὐτόν· τοῦτο δὲ εἶναι τοσοῦτον βέβαιον, καθ' ὅσον οὔτε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν χάριν τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ τῶν ἑκαμὴν τὰ μεγαλειότερα ὑπὲρ τῆς πατρίδος εὐεργετήματα οἱ Ζωσιμάδαι, ὁ Βαρβάκης, ὁ Χαπλάνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὑπῆρχον τὰ ἐλληνικά παράσημα, οὔτε εἰς ταῦτα ἐπέβλεπον ὁ Στουρνάρης καὶ Πλατυγένης, ὅτε ῥητῶς ἔγραφον νὰ δημοσιευθῇ μετὰ θάνατον ἡ διαθήκη των.

Περὶ παιδείας.

Ὁ Ἕλλην εἶναι φύσει φιλομαθὴς καὶ εὐπαιδευτός, ἐπομένως ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ διεγείρῃ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα, ἀλλὰ μόνον νὰ τὸν καθοδηγήσῃ. Τῆς δὲ ἐμφύτου ὁρμῆς τοῦ Ἕλληνος πρὸς τὴν παιδείαν ὑπάρχουσι μυρία ὅσα καὶ ἐκπληκτικὰ παραδείγματα παρὰ τε τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις. Ὁ Κλεάνθης εἰργάζετο θαναύσως τὴν νύκτα, ἵνα προσπορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ σπουδάζειν ἀναγκαῖα, διαρκούσης τῆς ἡμέρας. Πόσα ἄρα καὶ τοῦ Κλεάνθους ἐκπληκτικώτερα παραδείγματα ἀπαντᾷ τις καὶ σήμερον ἐν Ἑλλάδι! Ὁ γράφων Σοὶ τὰς λέξεις ταύτας, Βασιλεῦ, καίτοι γινώσκων ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ πιστεῦσῃ εὐρωπαϊὸς τις τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μέσων, δι' ὧν ἐκπαιδεύονται καὶ εὐδοκιμοῦσι μάλιστα οἱ Ἕλληνες, ἐδύνατο ὁμῶς νὰ Σοὶ διαγῇ, πάμπολλα καὶ ἐκπληκτικὰ τῷ ὄντι παραδείγματα, ἂν μὴ ἐφείδετο τῶν πολυτίμων στιγμῶν Σου, καὶ οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ φοβηθῇ διάψευσίν τινα, διότι προχειροτάτας καὶ ζώσας ἔχει τὰς ἀποδείξεις. Ὁ ἔρως λοιπὸν πρὸς τὴν παιδείαν εἶναι ἔμφυτος καὶ ζωηρὸς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν· ἀλλὰ καθὼς κατὰ γενικὸν κανόνα ὁσῶ ζωηρότερος εἶναι τις τοσοῦτω καὶ μεγαλειότεραν ἀνάγκην ἔχει χειραγωγίας, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἵνα παρέξῃ καρποὺς ὁ ζωηρὸς αὐτῶν ἔρως πρὸς τὴν παιδείαν, ἔχει ἀνάγκην χειραγωγίας τινός.

Καὶ πρῶτον πάντων ἡ ὑπάρχουσα ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι ἔχει ἀνάγκην τελείας ἀναπλάσεως· βάσις δὲ τῆς ἀναπλάσεως ταύτης ἔστω τὸ μὲν ἡ διάδοσις τῆς κατωτέρας παιδείας καθ' ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, τὸ δὲ ἡ ἐξ ὑπαρχῆς ἀναδιορ-

γάνωσις τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. ἵνα ἐπιτευχθῇ δὲ κάλλιον τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ, νὰ μισθοδοτηθῇ, καὶ νὰ βαθμολογηθῇ ὅσον ἐνεστί τάχιον ὁ κατώτερος κλήρος, καὶ νὰ συνδυασθῇ ἡ ἐκπαίδευσις τούτου μετὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ. Οὐδεὶς τοῦ λοιποῦ νὰ χειροτονῆται ἱερεὺς, ἔστω καὶ τοῦ ἐλαχίστου χωρίου, ἂν μὴ ἔχῃ τοῦλάχιστον ἀπολυτήριον σχολαρχείου· ἅμα δὲ χειροτονηθῇ καὶ λάβῃ ἐνώριαν τινα, αὐτοδικαίως νὰ λαμβάνῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὡς ἱερεὺς καὶ μισθοδοσίαν, ἀνάλογον τῆς μισθοδοσίας τοῦ δημοδιδασκάλου. Ὁ τοιοῦτος ἱερεὺς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀγαπήσῃ ἕτερόν τι ἔργον πλεότερον τοῦ δημοδιδασκαλικοῦ· ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν θὰ διδάσκῃ καὶ τὰ τέκνα τοῦ χωρίου ἢ τῆς ἐνωρίας του· ὅπου δὲ τοῦτο δὲν σύμβῃ, ἄς φροντίσῃ ἡ Κυβέρνησις νὰ πέμψῃ ἐπίτηδες δημοδιδάσκαλον. Καὶ εὐποροῦντος μὲν τοῦ ταμείου τοῦ Κράτους, ἄς λαμβάνῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὁ ἱερεὺς καὶ ὡς δημοδιδάσκαλος ἐπιμίσθιον, ἀνάλογον τοῦ ἡμίσεως τῆς κανονισμένης μισθοδοσίας τοῦ δημοδιδασκάλου· μὴ εὐποροῦντος δὲ τοῦ ταμείου, ἄς ὑποχρεωθῶσιν οἱ δῆμοι νὰ πληρῶνωσι τὸ ἐπιμίσθιον τοῦτο. Καὶ οὗτος εἶναι ὁ ἐπιτυχέστερος, νομίζω, τρόπος πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου· διότι καθὼς ἄχρι τοῦδε ἕκαστον χωρίον ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ ἓνα τοῦλάχιστον ἱερέα, οὕτω καὶ τοῦ λοιποῦ ἕκαστον χωρίον, ἔχον ἓνα τοιοῦτον ἱερέα, ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ θὰ ἔχῃ συνάμα πρόχειρον καὶ ἓνα διδάσκαλον, τὸν ὅποιον δύναται νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων του κατὰ τὰ στοιχειώδη τοῦλάχιστον γράμματα. Ἐνταῦθα δύναται τις ν' ἀντιτάξῃ τὴν σπάνιν τοιούτων ἱερέων· ἀλλὰ δὲν εἶχομεν ἄχρι τοῦδε τοιούτους ἱερεῖς, διότι δὲν εἶχον μισθὸν τινα ὠρισμένον· μισθοδοτούμενοι δὲ τοῦ λοιποῦ, διὰ εἴου μάλιστα, φρονοῦμεν ὅτι πολλοὶ θὰ προτιμήσωσι τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα. Δι' ὅσα δὲ χωρία δὲν εὐρεθῶσι τοιοῦτοι ἱερεῖς, πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν αὐτῶν μισθοδοσίαν, ἃς προκηρύξῃ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἄλλας ἀμοιβάς· Ἐλεπτολόγησα Βασιλεῦ, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαῖον.

Πρὸς ἀνάπλασιν δὲ τῆς ἀνωτέρας παιδείας πρέπει νὰ καταργηθῶσιν ἅπαντες οἱ ἄχρι τοῦδε γενόμενοι διορισμοί. Εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃς, Βασιλεῦ, τὴν γενομένην ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος κατάχρησιν περὶ τοὺς διορισμοὺς διδασκάλων καὶ καθηγητῶν. Ὅσάκις ἡ Κυβερνήσις του εἶχεν ἀνάγκην ψήφων, ἠναγκάζετο ν' ἀγοράζῃ ταύτας διὰ παντὸς εἶδους νομί-

σματος· ἐν δὲ τῶν προχειροτέρων νομισμάτων τότε ἦτο καὶ οἱ διορισμοὶ διδασκάλων καὶ καθηγητῶν· διὰ τοῦτο σήμερον ἔχομεν καὶ κοθηγητάς τινας καὶ διδασκάλους πάντη ἀγγραμμάτων, οὐδεμίαν ἐπιστήμην ἢ γλῶσσαν γινώσκοντας· ἔχομεν ἄλλους, οἵτινες καίτοι πρὸ τριάκοντα ἐτῶν διδάσκοντες, καὶ μεγίστης ὑπαρχούσης ἀνάγκης συγγραμμάτων, οὐδεμίαν ὁμῶς σελίδα οὔτε συνέγραψαν οὔτε μετέφρασαν· ἔχομεν τέλος καὶ καθηγητάς, οἵτινες ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος παντὶ σθένει εἰργάσθησαν πρὸς ὑποδούλωσιν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πάσης τῆς παιδείας εἰς τὰς ἀ-θελληνικὰς καὶ ὀπισθοδρομικὰς διαθέσεις τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου· ἐκ τούτων τινὲς μὲν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ΟΥΔΕΝ ἐδίδαξαν· ἄλλοι δὲ, καίτοι πάνσοφοι ἀπαγγελλόμενοι, ὥδ᾽ ὁμῶς μόνον συνέταττον καὶ ὕμνους πρὸς ἐκθείαςιν τῶν ἀρετῶν τοῦ Ὀθωνος καὶ τῆς Βιτελσβαχικῆς οἰκογενείας.

Ἡ κατάργησις λοιπὸν παντός διορισμοῦ καθηγητοῦ εἶναι ἀναγκαιοτάτη, ἀμέσως δὲ νὰ ὀρισθῶσι τὰ προσόντα ἐκάστης ἑδρας καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου. Τινὲς δὲ τῶν ἐχόντων ἀδιαφιλονείκητα τὰ προσόντα ταῦτα νὰ σχηματίσωσιν ἐπιτροπὰς ἢ δικαστήρια, ἐνώπιον τῶν ὁποίων νὰ διαγωνισθῶσιν οἱ ἐπιθυμοῦντες διορισμὸν καθηγητοῦ ἢ διδασκάλου· οἱ δὲ ἐπιτυχάνοντες διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ νὰ κηρύττωνται οὐχὶ μόνον ἰσόβιοι, ἀλλὰ καὶ ἀμετάθετοι ἄνευ προβιβασμοῦ καὶ συγκαταθέσεως τῶν.

Συνάμα δὲ νὰ εἰσαχθῇ πανταχῶς ὁ διαγωνισμὸς, νὰ κηρυχθῶσι ἐραβεῖα, δι' ὧν ν' ἀμείβηται μόνη ἡ ἀρετὴ, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἱκανότης· νὰ πεμφθῶσι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπην, ἵνα σπουδάσωσι δαπάνῃ μὲν ἀλλὰ καὶ ἐπιτηρήσει τῆς Κυβερνήσεως κατ' ἐξοχὴν μὲν τέχνας, κατ' ἐξάίρεσιν δὲ καὶ τινας ἐπιστήμας καὶ ἰδίως τὰς εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν ἀναγκαίους, τὰς ὁποίας δυσκόλως δύναται τις νὰ σπουδάσῃ ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις. Ἐνὰ μόνον ἄνδρα εἰδικόν, ἐὰν ἐξεπαίδευεν ὁ Ὀθων καὶ καθίστα αὐτὸν ἱκανὸν νὰ ἐκμεταλλεύσῃ τὰ παντοίας φύσεως ἱαματικά ὕδατα καὶ τὰ ὀρυκτὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤθελεν αὐξήσῃ ἴσως κατὰ πολλὰ ἑκατομύρια τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους τοῦ (1)· ἐὰν δ' ἐπροστάτευσεν εἰλικρινῶς τὰ γράμματα,

(1) Ὅ,τι δὲν ἔπραξεν ὁ Ὀθων τότε, ὅ,τι δὲν συνησθάνθη ἴσως οὔτε σήμερον ἡ Κυβέρνησις, εὐτυχῶς τὸ ἐνόησαν οἱ ἐπιχειρη-

ἤθελε καταστήσει ὑποτελῆ φόρου καὶ ἅπαντα τὰ πολιτισμένα ἔθνη τοῦ κόσμου· διότι οὐδείς καταλληλότερος τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐκδώσῃ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς· διὰ τῆς ἐκδόσεως δὲ τούτων οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ὑποβάλλουσι σήμερον ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη εἰς ἀληθῆ φορολογίαν.

Πίστευσον, Βασιλεῦ, ὅτι διὰ συντόνου τινὸς μερίμνης περὶ τὴν παιδείαν δὲν εἶναι δύσκολον νὰ μορφώσῃς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου εἰς τὸ Κράτος Σου νέους Ἀριστοτέλους, νέους Δημοσθένεις, νέους Πλάτωνα, νέους Ἱπποκράτας, νέους Φειδίας καὶ νέους Πραξιτέλους. Μὴ φοβεῖσαι δὲ, ὥσπερ ὁ προκατόχος σου, νὰ προστατεύσῃς τὰς ἐπιστήμας· ὁ ἀληθῶς πεπαιδευμένος εἶναι ὁ καλλίτερος πατριώτης, πᾶς δὲ καλὸς πατριώτης εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ σέβηται τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του καὶ νὰ μὴ λατρεύῃ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς καθήμενον, ἐὰν οὗτος πρῶτος δίδῃ τὸ καλὸν παράδειγμα τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ. Εἶναι δὲ λίαν ἐσφαλμένη ἡ δοξασία τινῶν, νομιζόντων, ὅτι ἂν προστατευθῶσιν ἐν Ἑλλάδι αἱ ἐπιστῆμαι, θὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ἢ θὰ μείνωσι στάσιμοι ἕνεκα τῆς λειψανδρίας αἱ τέχναι, ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία, ὧν ἔχει ἀπόλυτον καὶ κατεπεΐγουσαν τῷ ὄντι ἀνάγκην ἡ Ἑλλάς. Οὐδὲν ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος ἔχει στάδιον παιδείας τοσοῦτον εὐρὺ, ὅσον τὸ ἑλληνικόν. Ὁ Ἄγγλος, ὁ Γάλλος, ὁ Ἰταλὸς καὶ ὁ Γερμανὸς ἐκπαιδεύονται, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν. Ὁ πεπαιδευμένος ὅμως Ἕλλην, πλὴν τοῦ κοσμοπολιτικοῦ χαρακτῆρός του, ἔχει καθῆκον σήμερον νὰ φωτίσῃ τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ κατακτήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς παιδείας πρότερον. Ἡ δὲ κατάκτησις τῆς Ἀνατολῆς δυστυχῶς εἶναι τοιαύτη σήμερον, ὥστε καὶ ἅπαντες οἱ ὑπήκοοί Σου, ἐὰν ἦσαν πεπαιδευμένοι, ἐδύναντο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ν' ἀσχοληθῶσι μόνον διὰ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν. Οὐδεὶς δὲ κίνδυνος ὑπάρχει νὰ στερηθῶσιν αἱ τέχναι καὶ ἡ γεωργία βραχιόνων· διότι συνήθως εἰς τὰς εὐδαιμονούσας κοινωνίας γίνεται παλὶρροία τις τοῦ λαοῦ· ὅσοι πεπαιδευμένοι ἐξέρχονται, ἑκατονταπλάσιοι τούτων ἀπαίδευτοι εἰσέρχονται, ἵνα φωτισθῶσι καὶ εὐδαιμονήσωσιν.

ματίαι τῆς Δύσεως. Εἶναι ἀνυπολόγιστα τὰ εὐεργετήματα, τὰ ὅποια θὰ παραχθῶσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἐν τῷ δῆμῳ Λαυρίου σκουριᾶς. Εἴθε νὰ γείνωσι ταχέως καὶ ἄλλαι τοιαύτης φύσεως ἐπιχειρήσεις.

Ἐνταῦθα ἴσως εἶναι ὁ κατάλληλος τόπος νὰ εἶπω τινὰ καὶ περὶ τῆς λοιπῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους Σου καὶ ἰδίως περὶ οἰκονομίας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπίτρεψόν μοι, Βασιλεῦ! νὰ Σοὶ εἶπω ὅτι οὐδέποτε ἐσπούδασα οὔτε διενοήθην νὰ γείνω πολιτικὸς ἀνὴρ, ἢ διπλωμάτης, ἢ οἰκονομολόγος· ἐξ ἀπλοῦ πατριωτισμοῦ ὁρμώμενος, παρέργως πως ἐδημοσίευσα πρὸ ἐνὸς ἔτους πληροφορίας τινὰς περὶ βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ Κράτους, καὶ ἰδίως τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ. Τὰς πληροφορίας ταύτας συμπαρέλαβον ἐν τῷ δευτέρῳ μου ὑπομνήματι, καὶ ἂν εὐαρεστῇται δύναται νὰ διέλθῃ αὐτὰς ἡ Μεγαλειότης Της· ἐνταῦθα δὲ ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ φορολογικοῦ συστήματος.

Τὸ φορολογικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος, Βασιλεῦ, εἶναι καταστρεπτικώτατον διὰ τε τὴν γεωργίαν, διὰ τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ διὰ πᾶσαν οἶαν δὴ ποτε ἐν τῷ τόπῳ παραγωγὴν. Σμικρόν τι διαφέρει τοῦ ἐπὶ τῆς Τουρκίας, κατὰ τινὰ μάλιστα εἶδη εἶναι καὶ καταπιεστικώτερον. Πλὴν δὲ τῆς Ἑλλάδος, οὐδεὶς ἄλλος ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ τόπος ἔχει μεγαλειτέραν ἀνάγκην ἐγγωρίου παραγωγῆς καὶ μεγαλειτέραν ἐλπίδα νὰ πολλαπλασιάσῃ ταύτην, καὶ μεγαλειτέραν βεβαιότητα ν' ἀνταλλάξῃ ταύτην διὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἄλλων ἐθνῶν. Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσιν, ἂν οὐχὶ αἱ κατὰ ποσὸν εὐφωρότεραι, τοῦλάχιστον ὅμως αἱ κατὰ ποιὸν παραγωγικώτεραι γαῖαι τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον μας καὶ αὐτὰ τὰ κρέατά μας δυστυχῶς κατὰ μέγα μέρος ἀλλαχόθεν προσποριζόμεθα. Εἶναι δὲ ἀδύνατον ν' αὐξήσῃ ἡ ἐγγώριος παραγωγὴ, ἂν μὴ καταργηθῇ πᾶς οἷος δὴ ποτε ἔγγειος φόρος. Ἀλλὰ πόθεν θὰ πληρωθῇ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τὸ μέγα κενόν, ὅπερ θ' ἀφήσῃ ἡ κατάργησις τοῦ φόρου τούτου; Σμικρόν τι ἐὰν ἐγκύψῃ τις εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος, μυρίους θέλει ἀνκαλύψει τρόπους, καθ' οὓς δύναται νὰ κάμῃ μεγάλας οἰκονομίας, Σμικρόν δέ τι ἐὰν σπουδάσῃ καὶ ἐκμεταλλεύσῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόρους, μυρίας δύναται ν' ἀνκαλύψῃ πηγὰς, ἀφ' ὧν δύναται ν' αὐξήσῃ μεγάλως τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ἀλλ' ἂν οὔτε διὰ τῶν οἰκονομιῶν, οὔτε διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐθνικῶν πόρων δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπληρωθῇ σύμπαν τὸ ἐκ τῆς καταργήσεως τοῦ ἐγγείου φόρου ἔλλειμα, τότε εἶναι προτιμότερον νὰ ἐπιβληθῇ φόρος εἰς εἶδη τινὰ τῆς πολυτελείας· διατί, π. χ., νὰ μὴ πληρώσωσιν, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, φόρον τινὰ οἱ καπνίζοντες; διατί νὰ μὴ πληρώνωσι φόρον οἱ πολύτιμα ἐνδύματα φοροῦν·

τες, καὶ οἱ ἐν μεγαλοπρεπέσιν ἰδιωτικοῖς μεγάροις οἰκοῦντες ; Δὲν εἶναι ἄδικον νὰ πληρώνη φόρον βαρύτατον ὁ γεωργός, καὶ νὰ μὴ πληρώνη οὐδένα σχεδὸν φόρον ὁ τοκογλύφος ;

Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ ἐλαττήρια, δι' ἃν δύναται τις νὰ καλλιεργήσῃ τὰ ὑπάρχοντα σήμερον ἐν Ἑλλάδι σπέρματα, ἵν' ἀναδείξῃ ταῦτα μεγάλας ἐθνικὰς ἀρετάς. Κατὰ δυστυχίαν ὁμως ὑπάρχουσι καὶ σκόπελοί τινες, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐνδέχεται νὰ ναυαγήσῃ τις. Τοιοῦτοι δὲ σκόπελοι εἶναι τέσσαρες· ἡ ἐπίδειξις, ἡ κατάχρησις τῆς ἀνεκτικότητος τῶν Ἑλλήνων, ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ λεγόμεναι ἐπιβροαί.

Περὶ ἐπιδείξεως.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἔτι φημίζεται διὰ τὴν λιτότητα καὶ ἀπλότητα τῶν ἡθῶν του. Σήμερον δὲ κατέστη παροιμιώδης ἡ τε λιτότης καὶ ἡ οἰκονομία τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτον λοιπὸν ἔθνος οὐχὶ μόνον δὲν ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ μισεῖ τὴν ἐπίδειξιν, θεωρεῖ μάλιστα αὐτὴν ὡς ἀρμόζουσαν εἰς Ἀσιατικὸν χαρακτῆρα. Ἐν δὲ τῶν αἰτίων, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀπέτυχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Ὀθων, ἦτο καὶ ἡ ἐπίδειξις. Διὰ νὰ κάμῃ δὲ ταύτην μετέφερεν ἐκ Βαυαρίας στρατεύματα, ἀρχιθαλαμηπόλους, ἀρχιὑποκόμους, ἀρχιοινοχόους, αὐλάρχας, σταυλάρχας, μεγάλην κυρίαν, μικρὰς κυρίας, καὶ μεγάλην ἄλλην σωρείαν ὀνομάτων, μηδεμίαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας προξενούντων. Καὶ τὰ μὲν στρατεύματα τοῦ Ὀθωνος τοσοῦτον πολὺ ἐφοβήθησαν οἱ Ἕλληνες, ὥστε οἱ Μανιάται ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ἔλευσιν αὐτῶν ἐπανεστάτησαν. Περμφθέντων δὲ κατ' αὐτῶν τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων, οἱ ἀνδρεῖοι Μανιάται δὲν ἠρέσθησαν μόνον νὰ τ' ἀποκρούσουν, ἀλλὰ καὶ αἰχμαλωτίσαντες πολλοὺς Βαυαροὺς στρατιώτας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τοὺς διατρέφουν, τοὺς ἐπώλουν κατὰ δεκάδας ἀντὶ μιᾶς ὀρμαθιδῆς κρομμύων· τοῦτο θέλει φανῇ ἴσως ἀπίστευτον ἢ ὑπερβολικὸν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ἀλλ' ἐγγυόμεθα περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας αὐτοῦ.

Τοὺς δὲ λοιποὺς τιτλοφόρους ἀξιοματικούς τοῦ παλατίου τοῦ Ὀθωνος καθ' ἑκάστην σχεδὸν περιέπαιζον οἱ Ἕλληνες ἐν τε ταῖς ἰδιαιτέραις αὐτῶν συναναστροφαῖς, ἐνίοτε μάλιστα καὶ κατὰ πρόσωπον, ὁσάκις τοὺς ἐβλεπον ἐπίσημον στολὴν φέροντας. Τί δὲν ἐπενόησαν, ἵνα χλευάσωσι τὴν συνήθειαν τοῦ ἡγεμόνος

ἐκείνου, ὅστις πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἤθελε νὰ φέρῃ τὰ βασιλικά αὐτοῦ παράσημα. Πόσον δὲν ἠγανάκτουν, ὅτε τὸν ἐβλεπον αἰείποτε ἔφιππον ἢ ἐποχούμενον, καὶ διὰ μεγάλης συνοδείας περιφερόμενον, οὐδέποτε δὲ πεζόν, οὐδέποτε ἄνευ βασιλικῶν παρασήμων, καὶ οὐδέποτε λιτῶς ἐνδεδυμένον; Πίστευσον δὲ, Μεγαλειότατε, ὅτι οὐδὲν τῶν σκανδάλων τούτων ἤθελε συμβῆναι, ἂν ὁ ἡγεμὼν ἐκείνος, καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ σύζυγος δὲν εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ κάμωσι πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐπιδείξιν. Οὐδέποτε ἐπέτρεπον παρουσίαςιν, οὔτε εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπηρετάς των, ἄνευ ἐπισήμου στολῆς.

Οἱ δ' Ἕλληνες ἔχουσι μὲν ὥς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον τοῦτο, δημοκρατικὰς τινὰς ἑξεις, ἀλλ' εἶναι καὶ σφόδρα φιλοτίμοι καὶ λίαν περιφίλαυτοι. Ὡς πόσον ἀγάλλονται, πόσον σεμνύνονται ὁσάκις βλέπουσιν ἀληθῶς πεπαιδευμένον τινὰ καὶ εὐγενῆ Εὐρωπαῖον νὰ τοῖς ὁμιλῇ μετ' οἰκειότητος καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ κάμῃ ἐπιδείξιν οὔτε τῆς παιδείας του, οὔτε τῆς καταγωγῆς του, οὔτε τοῦ πλούτου του. Ὁ αἰμύνηστος λόρδος Βύρων κατέκτησε τὰς καρδίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐδύνατο, ἐὰν ἔξῃ καὶ ἤθελεν, ἐν μιᾷ στιγμῇ ν' ἀναγορευθῇ καὶ βασιλεὺς αὐτῶν, διότι ἐγίνωσκεν οὐχὶ μόνον νὰ μὴ κάμῃ τὴν ἐλαχίστην ἐπιδείξιν οὔτε τῶν ἠθικῶν οὔτε τῶν φυσικῶν σπανίων ἀρετῶν του, ἀλλὰ καὶ τρόπον τινὰ ν' ἀποκρύπτῃ ταύτας. Οὐδὲν δ' ἕτερον πληγώνει τόσον καιρίως, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν τοῦ Ἑλλήνος, ὅσον ἡ ἐπιδείξις καὶ μάλιστα τῆς καταγωγῆς· τοῦτο δὲ εἶναι φυσικὸν καὶ εὐεξήγητον, διότι ὁ Ἕλλην ὅσῃ μικρὰς καταγωγῆς καὶ ὅσῃ ἀμαθῆς καὶ ἂν ᾖ σήμερον, συναισθάνεται ὁμως καὶ γινώσκει κάλλιστα, ὅτι εἶναι ἀπόγονος ἐκείνων, οἵτινες ὑπῆρξαν τρόπον τινὰ τὰ πρωτότυπα τῆς εὐφυΐας, τῆς παιδείας, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τῆς εὐαισθησίας, τῆς φιλοκαλίας, τῆς καλλιτεχνίας, ἢ ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν ἀνέχεται λοιπὸν τοῦ νὰ καταδεικνύῃ τις καὶ μάλιστα δι' ἐπιδείξεως καταγωγῆς τὴν σημερινὴν γυμνότητά του. Καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησιν ὑπάρχει τάξις τις ἀνθρώπων, ἐν ᾗ διαπρέπουσι πολλοὶ καὶ ὡς νοήμονες καὶ ὡς πεπαιδευμένοι, καὶ ὡς διὰ πολλῶν ἄλλων ἀρετῶν πεπροικισμένοι· ἐπειδὴ ὁμως τινὲς ἐκ τῆς τάξεως ταύτης τῶν ἀνθρώπων ἐγκαυχῶνται ἐπὶ τῇ ἐκ τοῦ Φαναρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταγωγῇ των, αὐτοκαλούμενοι *Φαναριῶται*, μόνον, λέγω, διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι ἀντιδημοτικοί.

Μακράν λοιπὸν πάσης πομπῆς καὶ μάλιστα ἐπιδείξεως. Με-

γαλειότατε ! Οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχεις μεγάλης ἀκολουθίας καὶ μάλιστα ξενικῶν στρατευμάτων, οὐδεμίαν ἀνάγκην στολῆς ἐπίσημου ἔχει ἡ ἀκολουθία Σου, ἵνα ἐπιβάλλῃ σέβας εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τέχνας μόνον ὅσας δύνασαι πλείοτερον μεταφέρειν ἐκ τῆς Δύτews, καὶ τὸ πολὺ πολὺ ἓνα οἰκονομολόγον, ἵνα διῶδῃ διὰ μιᾶς καὶ ὑποδείξῃ εἰς τε τὴν Ἰμετέραν Μεγαλειότητα καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς τὸν καταλληλότερον τρόπον, δι' οὗ δύναται τις νὰ ἐκμεταλλεύσῃ ἅπαντας τοὺς παντοειδεῖς καὶ πλουσιωτάτους πόρους τοῦ Κράτους. Εἶναι δὲ ἀδύνατον, φρονῶ, νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῷ κόσμῳ πολλὰ ἄλλα Κράτη, ἔχοντα τόσους πλουσίους ἐθνικοὺς πόρους, ὅσους τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλ' ὅμως ἅπαντες οἱ πόροι οὗτοι ἔμειναν ἄχρη τοῦδε νεκροῦ καὶ τεθαρμένου εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Ἰνα δὲ ἐννοήσῃ τοῦτο κάλλιον ἡ Μεγαλειότης Σῆς, ὥς μοι ἐπιτρέψῃ νὰ ἀναφέρω τὸ ἐξῆς. Ἐκαστον στρέμμα γῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, δίδει κατὰ μέσον ὅρον (λογιζομένης ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς) δέκα καὶ τεσσάρων φράγκων καθαρὸν ἐτήσιον εἰσόδημα. Ἐκαστον δὲ στρέμμα γῆς ἐν Ἑλλάδι ἀποφέρει μόνον δύο φράγκων καθαρὸν ἐτήσιον εἰσόδημα. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ διὰ τῆς τέχνης μόνον γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ γεννήματα καὶ γαιώμηλα καὶ χόρτα ἄφθονα· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι καὶ φυσικῶς γίνονται καὶ ἀξιόλογον καὶ ἄφθονον ἔλαιον, καὶ πολλή καὶ ἀρίστη Κορινθιακὴ σταφίς, καὶ ἀφθανώτατοι οἶνοι, καὶ κικίδια (βελανίδια) καὶ σῦκα πολλὰ, καὶ μαλλία, καὶ τυρὸς οὐκ ὀλίγος, καὶ μέταξα καὶ προϊόντια ἄλλα πολλὰ καὶ οὐ τῆς τυχοῦς ἀξίας.

Διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν ὅμως εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον οἱ πόροι οὗτοι τοῦ Κράτους, ἀνάγκη καὶ ἀνάγκη κατεπείγουσα ν' ἀνορθωθῇ ἡ δυστυχῶς ἐπὶ Ὀθωνος πολὺ ἐκπεσοῦσα δημοσία πίστις. Διὰ ν' ἀνορθωθῇ δὲ αὕτη, ἀνάγκη καὶ καθήκον εἶναι ν' ἀναγνωρισθῶσι τὰ τε παλαιὰ, τὰ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ξένα, καὶ τὰ νέα, τὰ ἐπὶ Κυβερνήτου χρέη τοῦ Κράτους, καὶ νὰ κανονισθῇ ὀριστικῶς ἡ ἀπότισις ἀπάντων τούτων. Μὴ σὲ ἐκπλήξῃ, Βασιλεῦ ! τὸ μέγεθος αὐτῶν· πρῶτον μὲν διότι τὸ Κράτος Σου ἔχει, οὗς εἶπον, ἀνεκμεταλλεύτους πολλοὺς καὶ πλουσιωτάτους πόρους· δεύτερον δὲ, διότι διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἀπίστευτα δύναται τις νὰ διαπράξῃ· καὶ τρίτον διότι οὔτε οἱ ἰδιῶται δανείσται τῆς Ἑλλάδος, οὔτε αἱ προστάτιδες καὶ ἐγγυήτριαὶ Δυνάμεις θὰ καταδεχθῶσι ν' ἀπαιτήσωσι μεγάλα καὶ πολλὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπὸ τοῦ μικροῦ καὶ μὴ πλουσίου Κράτους Σου.

Ἄλλως γινώσκεις, Βασιλεῦ, ὅτι οἱ δανεῖσται τοῦ παλαιοῦ δανείου ἐδάνεισαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, μόλις δὲ τὸ πεμπτημόριον αὐτῆς ἠλευθερώθη, καὶ δὲν εἶναι δίκαιον τὸ πεμπτημόριον τοῦτο νὰ πληρώσῃ τὰ χρῆν τῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἰσέτι στεναζουσῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Παρεξέστράπην κατὰ τι τοῦ προκειμένου θέματος, Βασιλεῦ, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαῖον, διότι ἐλησμόνησα νὰ εἶπω τὰ δέοντα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Περὶ καταχρήσεως τῆς ἀνεκτικότητος τῶν Ἑλλήνων

Ἀρχαία τις παροιμία λέγει, ὅτι διὰ ν' ἀπατηθῇ εἰς Γενοβέζος ἀπαιτοῦνται τρεῖς Ἑβραῖοι, διὰ ν' ἀπατηθῇ ὁμοῦς εἰς Ἑλλήν ἀπαιτοῦνται ἑπτὰ Γενοβέζοι. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μόνον ἐπὶ νοημοσύνῃ τῷ ὄντι δὲν δύναται τις νὰ ἐλέγξῃ δικαίως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι πολλάκις ἀνέχεται μεγάλως, καὶ προσποιεῖται μάλιστα διὰ τῆς ἀνοχῆς του, ὅτι ἀδιαφορεῖ· οὐδέποτε ὁμοῦς ἀπατᾶται καὶ οὐδέποτε ἀδιαφορεῖ, οὔτε ὅταν προσποιῆται ἀδιαφορίαν. Τοῦτο γινώσκων καλῶς καὶ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσίων, τότε μόνον διέταξε νὰ μετριάσθῃ ἢ κατὰ τῶν ὑπηκόων του Ἑλλήνων τυραννία, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι οὗτοι ἡσυχάζουσι καὶ προσποιοῦνται ἀδιαφορίαν διὰ τὰ παθήματά των. Τὸ διδακτικὸν τοῦτο μάθημα τοῦ Διονυσίου, εἰάν ἐλάβανον πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτε Ὀθων καὶ ὅσοι κατὰ καιροὺς κατεχράσθησαν τῆς προσποιητικῆς ἀδιαφορίας τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ἐκεῖνος ἤθελε πάθει τελευταῖον, ὅσα ἔπαθεν, οὔτε οὗτοι ἤθελον ἀπολέσει ἀδίκως ἕως ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέγα μέρος τῆς ἐπιρροῆς των, οὔτε ἄλλοι ἀνευ τῆς ἐλαχίστης προσιπαθείας ἤθελον κερδίσει ὅσα ἐκέρδισαν.

Εὐθύς σχεδὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος οἱ Ἕλληνες διὰ διαφόρων νομίμων μέσων ἐδείκνυνον αἰετοῦς τὴν δυσαρέσκειάν των κατὰ τῆς ἀντεθνικῆς διαγωγῆς του· οὗτος ὁμοῦς, ἐπειδὴ τὸν ἠνέχοντο, καὶ ἐνίοτε μάλιστα προσεποιοῦντο ἀδιαφορίαν, διὰ τοῦτο αἰετοῦς κατεχράτο πλείοτερον τῆς ἀνεκτικότητος τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς ἐπέισθη καὶ οὗτος, φρονῶ, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀνέχονται μὲν, ἀλλ' οὔτε πράγματι ἀδιαφοροῦσιν, οὔτε ἀπατῶνται.

Δύο μεγάλαι τῆς Εὐρώπης δυνάμεις ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία διὰ τῶν ἀπείρων εὐεργετημάτων των ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους

ἀπέκτησαν ἀδιαφιλονείκητα ἐν αὐτῷ δικαιώματα εὐγνωμοσύνης. Ἐπειδὴ ὅμως τινὲς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρακτόρων τῶν δυνάμεων τούτων κατεχράσθησαν μεγάλως τῆς ἀνοχῆς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαῶν, προσπαθοῦντες νὰ πέμψωσιν αὐτοὺς εἰς τὸν παράδεισον, οἱ μὲν διὰ τῆς ὀρθοδοξίας, οἱ δὲ διὰ τῆς παπικῆς προπαγάνδας, διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις αὗται ἀπώλεσαν κατὰ δυστυχίαν μέγα μέρος τῆς συμπαθείας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν. Ὡς ἂν ἐγίνωσκον οἱ λαοὶ καὶ οἱ πεφωτισμένοι ἡγεμόνες τῶν δυνάμεων τούτων πόσον κακὸν προξενοῦσιν οἱ πράκτορες τῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τῆς προπαγάνδας, ἤθελον ἀποσκορακίσαι καθ' ὁλοκληρίαν τὸ πάντῃ ἄχρηστον τοῦτο εἰς τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν θρησκείαν ὅπλον. Τὸ κακὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἅπαντες ἐξαπατῶνται ἐκ τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ σπανίως κατὰ δυστυχίαν ὠφελοῦνται ἐκ τε τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς συγχρόνου ἱστορίας. Μετὰ τὸν Μωαμεθανισμόν κατ' ὀρθώθησεν τις ποτὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέγα τι διὰ τῆς θρησκείας; Τί σημαίνει, ἐὰν Φλόροι τινὲς ἢ ἡ Ἰησοῦται ἢ ἀδελφαὶ τοῦ ἐλέους, π. χ. ἀδιαφορούσης τῆς τε χριστιανικῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προσηλυτιζῶσιν ἐνίοτε εἰς τὸν παπισμὸν ὀλίγους τινὰς ὀρθοδόξους; θὰ πληρώσωσιν ἄρα γε δι' αὐτῶν τὴν παράδεισον; θὰ κερδίσωσιν ἄρα γε δι' αὐτῶν τὴν Ἀνατολὴν; Τί σημαίνει, ἐὰν εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ἀκούωσιν οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ εἰς τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν; θὰ παραστήσωσιν ἄρα γε διὰ ταύτης μᾶλλον ἢ δι' ἐκείνης ἐντονώτερον τὰ δικαιώματά των, ὅταν ᾖναι ἀμαθεῖς; Αἱ κοινωνίαι κκτ' εὐτυχίαν σήμερον ὀρίμασαν, ἡ Ἀνατολὴ μάλιστα ὀρίμασε πλείοτερον ἢ ὅσον τινὲς φαντάζονται· οἱ δ' ἐν αὐτῇ χριστιανοί, καίτοι μὴ ὀλιγορροῦντες καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας, κυρίως ὅμως ἀσχολοῦνται πῶς νὰ σώσωσι τὰ σώματα αὐτῶν ἀπὸ τῆς δουλείας, ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαθείας. Περὶ τούτων λοιπὸν μόνον ἂς φροντίζωσιν ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικοὶ τε καὶ θρησκευτικοὶ πράκτορες πασῶν τῶν δυνάμεων, ἂν εἰλικρινῶς ἀγαπῶσι τὴν Ἀνατολήν· καὶ ἂς μὴ καταχρῶνται τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

ἵνα πεισθῶσι δὲ οἱ τυχόν ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν λόγων μου, ἂς λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ τελευταῖον ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμβάντα. Πάμπολλοι βεβαίως Ἕλληνες καὶ ἀτομικῶς εὐηγετήθησαν πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, διότι ἐν αὐτῇ σχεδὸν μόνῃ εὕρισκον ἄσυλον, ὡσάκις κατεδιώ-

κοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἅπαν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι πολλάκις ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπρὸς τατεύθη ἡ θρησκεία του, ὡςάκις ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῆς Τουρκίας· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ἰδίως τῶν ἐν Ἑλλάδι πεπαιδευμένων, εἰς τὴν Γαλλίαν βεβαίως ὀφείλουσι τὰς γνώσεις των, διότι ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασιν αὐτῆς ἡ καθ' ὅλοκληρίαν ἐξεπαιδεύθησαν ἢ ἐν μέρει ἐτελειοποιήθησαν. Τούτων ἕνεκα ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔσεται αἰωνίως ἀνεξάλειπτος ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ὑπὲρ τε τῶν ἐθνῶν καὶ των δυνάμεων Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας. Προκειμένου ὁμως λόγου, περὶ ἐκλογῆς βασιλέως των, οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἰδιαζόντως ἐτράπησαν, διότι μόνον οἱ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρησκείματος ἐν τῇ Ἀνατολῇ πράκτορες, οὐδέποτε σχεδὸν κατεχράσθησαν τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἑλλήνων, καὶ μόνον οἱ Ἄγγλοι καίτοι μὴ ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ θρησκείματος των, προσπαθοῦσιν ὁμως, ὅσον δύνανται περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐημερίας τῶν ἄλλων.

Οὐδεμία λοιπὸν κατάχρησις τῆς ἀνοχῆς τῶν Ἑλλήνων πρέπει νὰ γείνη, Βασιλεῦ, οὔτε περὶ τὸ θρησκειμα, οὔτε περὶ τὸ πολίτευμα, διότι ὅσον ἀνεκτικοὶ εἶναι οὗτοι, τοσοῦτον καὶ ζηλότυποι· ἄλλως τε φυσικὸν εἶναι εἰς ἕκαστον φιλότιμον λαὸν νὰ γίνηται κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἐπίμονος, ἐνίστε μάλιστα καὶ φανατικὸς εἶς τε τὰς πολιτικὰς καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ δοξασίας, καθ' ὅσον μάλιστα ἐννοεῖ, ὅτι ἄλλος τις, καταχρώμενος τῆς ἀνοχῆς του, ἐπιβουλεύεται ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον προσπαθεῖ νὰ ἐκμεταλλευθῇ αὐτάς.

Περὶ πολυτελείας.

Εἰ καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τότῳ ἡ πολυτέλεια εἶχαν βεβαίως ἡ μεγαλειτέρα μᾶστιξ, ἡ μαστίζουσα καὶ Κράτη καὶ κοινωνίας καὶ ἄτομα, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὁμως ἔθνος κατὰ τὴν παρούσαν μάλιστα ἐποχὴν ἡ μᾶστιξ τῆς πολυτελείας εἶναι ὀλεθριωτάτη· ἐνδέχεται νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ἂν μὴ ἐγκαίρως ληφθῇ ἡ δέουσα πρόνοια. Ὁ Ἕλλην πᾶν ὅ,τι εἶχε τὸ ἀπώλεσεν ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Μόνον τῆς ἐρημωθείσης γῆς καὶ τῶν τάφων τῶν πατέρων του ἔμεινε κύριος· τούτου δὲ ἕνεκα δὲν εἶναι μὲν σήμερον οὔτε ἀκτῆμων οὔτε πένης, οὐδεμίαν ὁμως δαπάνην ματαίαν δύναται ἢ πρέπει νὰ κάμῃ· διότι ἐπὶ τῆς τριακονταετοῦς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος,

οὐχὶ μόνον δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναλάβῃ, ἀλλ' ἔνεκα τῆς συστηματικῶς ἐνεργουμένης διὰ τε τῆς πολυτελείας καὶ δι' ἄλλων ἀνηθικῶν μέσων διαφθορᾶς τῶν χαρακτήρων, ὑπέστη βλάβας, ἠθικὰς μάλιστα πολὺ μεγαλειτέρας τῶν ὑλικῶν, καὶ ἀσυγκρίτως χείρονας τῶν ἐπὶ τῆς δουλείας του.

Σήμερον λοιπὸν, Μεγαλειότατε, ἐπὶ τῆς βασιλείας Σου, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πρόκειται νὰ θεραπεύσῃ τὰς τε ἠθικὰς καὶ τὰς ὑλικὰς ζημίας, ὅσας ὑπέστη ἐπὶ τε τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Προσπορώτατα δὲ πρὸς τοῦτο μέσα εἶναι ἡ λιτότης καὶ ἡ οἰκονομία· κατ' εὐτυχίαν δὲ τὰ μέσα ταῦτα οὐχὶ μόνον δὲν ἀντίκεινται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα, ἀλλ' εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ἔμφυτα. Ὅσον μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν τῷ ὕντι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου των, πανταχοῦ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν ἀνεγείροντες μεγαλοπρεπεστάτους ναοὺς καὶ δημόσια καταστήματα, τοσοῦτον λιτώτατοι καὶ ἀφελέστατοι ἦσαν περὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον των. Πολλαχοῦ ἀπαντᾷ τις οὐχὶ μόνον περιγραφὰς, ἀλλὰ καὶ λείψανα αἰώνια τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων μεγαλείου, οὐδὲν ὅμως ἔχνος ὑπάρχει καὶ οὐδεμία περιγραφή σώζεται οὔτε τῶν παλατίων τοῦ Ἀχιλλέως· ἢ τῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὔτε τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν τοῦ Περικλέους ἢ Θεμιστοκλέους, οὔτε τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Σόλωνος ἢ τοῦ Λυκούργου. Ἐὰν δέ που συγγραφεὺς τις μνημονεύει καὶ τούτων, εὐθὺς ὁ ἀναγνώστης θαυμάζει τὴν λιτότητα καὶ ἀφελειαν, μεθ' ᾧ ἔζων οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας θαυμάζονται καὶ οὐδέποτε θὰ λησμονηθῶσι.

Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οὔτε ἡ φιλοκαλία οὔτε τὰ μέσα ἔλειπον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἵνα ἀγαπήσωσι τὴν πολυτέλειαν, ἐὰν ἦσαν μάταιοι· διότι ἀμφιβάλλω, ἐὰν ὑπάρχῃ ἐν τῷ κόσμῳ μεγαλοπρεπέστερον καὶ φιλοκαλέστερον ἔργον τοῦ Περιθενώους, καὶ δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ Περικλῆς, ὁ δαπανήσας τοὺς θησαυροὺς τῶν συμμάχων τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀνέγερσιν αὐτοῦ, ἢ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ κατακτήσας τὴν Ἀσίαν μὲ δύω μυριάδας Μακεδόνων, ἐστεροῦντο τῶν μέσων, ἵνα ἀποδυθῶν εἰς τὴν πολυτέλειαν.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ ὅτι καὶ ὁ Φωκίων ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἔνα εἶχε τρίβωνα, ὅσάκις δὲ ἐπλυνε τοῦτον, ἠναγκάζετο νὰ οἰκουρῇ, καὶ ὅτι καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Ἐπαμινώνδα πολλάκις καὶ λάχανα συνέλεγε μετὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῆς Θηβαίων καὶ εἰς τὴν θρύσιν ἐπλυνεν.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν λιτοί, κατὰ δὲ τοὺς πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἠναγκάσθησαν νὰ γίνωσι λιτώτεροι ἕνεκα τῆς τυραννίας, ἣν ὑπέστησαν. Θάνον τὸν Κανακάρην, τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὁ φρούραρχος Κορίνθου εὗρε τιγανίζοντα ὡά, καὶ ἐτοιμάζοντα ἰδίαις χερσὶ τὸ λιτώτατον δειπνον, ὅτε τῷ ἀνήγγειλεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τὴν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐγκατάλειψιν τῆς Ἀκροκορίνθου· μόνον δὲ ὁ ἀμαχητεὶ ἐγκατάλιπὼν τὴν θέσιν τοῦ φρούραρχος γινώσκει τὴν τύχην τῶν ὡῶν ἐκείνων μετὰ τοιοῦτον ἄκουσμα. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ μέγας στρατάρχης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὁ στρατηγὸς Νικήτας, ὁ ἐπικληθεὶς Τουρκοφάγος, σπανίως, λέγεται, μετεχειρίζοντο ἵππους ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των, ἀλλ' ἢ τοὺς ἰδίους των πόδας, ἢ ὅταν μὲ τούτους δὲν ἐπῆρκουν, μετεχειρίζοντο ἡμιόνους, ἵνα ἀποφύγῃσι πᾶσαν ἐπίδειξιν· καὶ τίς τῶν Ἑλλήνων ἐγίνωσκε πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐστιλβωμένα χειρόκτια, τὰ εὐώδη χρίσματα τῆς κόμης, τὰς ἐπισήμους καὶ ἡμισπισήμους στολὰς, τὰς βασιλικὰς ἐορτὰς καὶ παρεόρτια, τὰς βασιλικὰς γαμνηλιετηρίδας καὶ γεννεθλιετηρίδας, καὶ εἰκοσιπενταετηρίδας καὶ τσσαύτας ἄλλας ἀλλοκότους αὐλικὰς ἐθιμοταξίας, μὲ τὰς ὁποίας μόνας ἐπροίκισε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος; καὶ τίς ποτε τῶν Ἑλλήνων κατεδέχετο πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ χρεώνηται, ἵνα κάμῃ τὴν σύζυγόν του εὐπαρουσίαστον εἰς τὴν μεγάλην κυρίαν τῆς Αὐλῆς, ἢ εἰς τοὺς βασιλικοὺς χορούς; καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι βασιλείαν πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲν εἶχον οἱ Ἕλληνες, δὲν ἐστεροῦντο ὅμως οὔτε πλούτου οὔτε ἄλλων εὐκαιριῶν, ἵνα ἐπιδείξῃσι διὰ τῆς πολυτελείας τὴν ματαιότητά των, ἂν ἀληθῶς ἦσαν μάταιοι· ἀλλὰ μὲ ὅλα τὰ μυθώδη πλοῦτη, τὰ ὁποῖα ἐδαπάνησεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης, δὲν κατεδέχθη ὅμως οὔτε τὴν ἐνδυμασίαν του ν' ἀλλάξῃ, καίτοι πολλὰ ἔτη ζήσας καὶ γερουσιαστῆς μάλιστα διορισθεὶς ἐπὶ Ὁθωνος, οὐδέποτε ὅμως συγκατετέθη οὐδ' ἅπαξ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν πολυτελεστάτην αὐτοῦ αὐλήν. Ὡς πόσον διδακτικώτατον θὰ ἦτο τὸ πρακτικὸν τοῦτο μάθημα τοῦ νέου Κάτωνος τῆς Ἑλλάδος διὰ πολλοὺς τῶν συμπατριωτῶν μου Ἑλλήνων, ἂν μὴ ἐβιάζοντο οὗτοι νὰ γείνωσιν αὐλικοὶ καὶ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τοὺς βασιλικοὺς χορούς.

Οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων θὰ σοὶ ἀρνηθῇ ποτε, Βασιλεῦ, πᾶσαν οἶαν δὴ ποτε ἔντιμον ὑπηρεσίαν εἴτε ὑπὲρ τῆς πατρίδος του εἴτε ὑπὲρ τῆς Μεγαλειότητός Σου. Πρόσεξον ὅμως πολὺ νὰ ἐκ-

ριζώσης ἀπὸ πολλῶν ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς λιτότητος καὶ ἀφελείας κακὰς τινὰς ἔξεις, μὲ τὰς ὁποίας τοὺς ἐπρόικισεν ὁ Ὄθων.

Οἱ Ἕλληνες ὡς φύσει δημοκράται εἶναι καὶ εὐτράπελοι· ἀγαπῶσι τὰς συναναστροφὰς καὶ δὲν ἀποφεύγουσι τὰς διασκεδάσεις· γινώσκουσι κάλλιστα νὰ προσφέρωσι τὸ ἀνῆκον σέβας εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς τὴν παιδείαν καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον παντὸς ἀνθρώπου, καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ τοῖς ἐπιβληθῇ ὁ σεβασμὸς οὔτε διὰ τίτλων οὔτε διὰ παρασῆμων, οὔτε διὰ πολυτελῶν ἐνδυμάτων· θέλεις νὰ ὠφελῇσαι ἐκ τῶν πρακτικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων; ἀπόφρυγε ὅσον δύνασαι τοὺς ἐπισήμους χοροὺς καὶ τελετὰς καὶ τελετὰς καὶ παρουσιάσεις, καὶ προκάλει ὅσον ἔνεστι πλειοτέρος ἰδιαιτέρας συναναστροφὰς ἐκ διαφόρων τάξεων ἀνδρῶν, προσπάθει δὲ πάντοτε νὰ εὐρίσκῃσι Σέ τε καὶ τὴν Βασιλίσσαν, εἰ δυνατόν, λιτώτερον τῶν ὑπηκόων Σου ἐνδεδυμένους· τότε μόνον σοὶ ἀνοίγει ὅλην τὴν καρδίαν τοῦ ὁ Ἕλληνα, τότε μόνον δύνασαι νὰ ὠφελῇσαι ἐκ τῶν πρακτικῶν γνώσεων τοῦ ἄς μοὶ ἐπιτραπῇ δὲ νὰ προσθέσω ἐνταῦθα ὅτι αἱ πρακτικαὶ γνώσεις τοῦ Ἕλληνα δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητοι· ἤκουσέ ποτε ἡ Μεγαλειότης Της περὶ τινος βαθυπλούτου Σίνα, τοῦ πλουσιωτέρου ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ πολίτου, περὶ τινος Ῥάλλη, περὶ τινος Σκαρὰμαγκᾶ, περὶ τινος Ῥοδοκανάκη καὶ περὶ τινος Βερναρδάκη, οἵτινες διαχειρίζονται σήμερον σύμπαν σχεδὸν τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ μέγα μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς Δύσεως; Ἕλληνες εἶναι οὗτοι· ἅπαντες σχεδὸν ὑπῆκοοί Σου· γινώσκεις τινὸς τούτων τὴν ἰσορίαν καὶ τὴν καταγωγὴν; θὰ ἐκπλαγῇς βεβαίως, ὅταν τὴν μάθῃς. Οἱ πλείστοι τούτων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἦσαν πέννυες καὶ ἄσημοι· σήμερον δὲ κατέστησαν καὶ δανεισταὶ βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων καὶ μεγάλων ἐν τῷ κόσμῳ Δυνάμεων. Τοιούτων λοιπὸν ὑπηκόων Σου αἱ πρακτικαὶ γνώσεις οὔτε ἀνωφελεῖς θὰ ἀποβαίνωσιν οὔτε ὀχληραὶ, ἐλπίζω, εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς Σου. Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι ἄλλοι ἡγεμόνες ἀρέσκονται μᾶλλον εἰς τὰς πρακτικὰς γνώσεις τῶν μεγάλων στρατηγῶν καὶ ναυάρχων τῶν ἢ τῶν μεγάλων διπλωματῶν, οὐδ' εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου εὐχομαι νὰ μεριμνᾷς πάντοτε μόνον περὶ τῆς ἐσωτερικῆς εὐδαιμονίας τοῦ Κράτους Σου· ἀλλ' ὅπως σήμερον ἔχουσι τὰ τοῦ Κράτους Σου, ἐγὼ τοῦλάχιστον ἤθελον εὐχνηθῇ εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου ἂν οὐχὶ ἄλλο, τοῦλάχιστον ὅμως τὸ τῶν ἀρχαίων προγόνων μου σοφὸν ἀπόφθεγμα «Σπεῦδε βραδέως.»

Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐν τῇ Αὐλῇ τῆς Ἰμετέρας Μεγαλειότη-

τητος πολυτέλεια, τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀποφύγῃς ὡς πάντῃ ἀχρηστον εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου καὶ καταστρεπτικωτάτην εἰς τοὺς ὑπηκόους Σου· ἀλλὰ πρέπει κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν ν' ἀποφύγῃς καὶ πᾶσαν ἄλλην πάσης οἷας δὴ ποτε φύσεως πολυτέλειαν, καὶ νὰ πολεμήσῃς μάλιστα αὐτὴν εἰς οἷαν δὴ ποτε κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἂν τὴν ἀπαντήσῃς.

Κατὰ δυστυχίαν μας δὲ οἱ διδάσκαλοί μας Βαυαροὶ μᾶς ἐπροίκισαν μὲ πολλῶν εἰδῶν πολυτελείας· μία δὲ τῶν ὀλεθρίων πολυτελειῶν εἰς τὸ Κράτος Σου εἶναι καὶ ἡ πολυτέλεια ἡ ἢ πληθὺς τῶν ὑπαλλήλων· ἀλλὰ περὶ τῆς πολυτελείας ταύτης ἐπιτρέψόν μοι νὰ Σοὶ εἴπω προφορικῶς τὴν κρίσιν, ἂν ποτε μὲ ἀξιώσῃς παρουσιάσεως, ἢ τοῦλάχιστον νὰ δημοσιεύσω αὐτὴν βραδύτερον· ἤδη δὲ ὁ καιρὸς ἐπείγει νὰ εἴπω τινὰ ἔτι περὶ ἄλλου εἰδους πολυτελείας. Ὁ προκάτοχός Σου, εἶπον καὶ ἀνωτέρω, οὐδέποτε σχεδὸν περιεπάτει πεζός, εἰς οὐδέν ποτε κατὰστημα δημόσιον ἢ ἰδιωτικόν εἰσῆλθεν ἄνευ προηγουμένης πομπῆς καὶ παρατάξεως, ἀμφιβάλλω δὲ ἂν καὶ ἐν τῇ κλίνῃ του ἐκοιμήθη ποτὲ ἄνευ τῶν βασιλικῶν παρασῆμων· τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῆς πολυτελείας καὶ τὴν ὑγείαν αὐτοῦ κυρίως ἐβλάψε καὶ ἀπὸ τοῦ λκοῦ του τὸν ἀπεμάκρυνεν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐπὶ τέλους τὴν νύκτα τῆς 18/22 Ὀκτωβρίσου ἐγένετο τὸ διαζύγιον. Καὶ τὸ εἶδος λοιπὸν τοῦτο τῆς πολυτελείας προσπᾶθῃσε Μεγαλειότατε! ν' ἀποφύγῃς ὡς τὴν ὀλεθριωτέραν πανώλην· ὥ ἐὰν ἐγίνωσκον οἱ ἡγεμόνες πόσον εὐεργετικοὶ γίνονται εἰς τὰς κοινωνίας, ὅταν αἰφνης εἰσέρχωνται, ὡς πολῖται ἐνδεδυμένοι, νῦν μὲν εἰς τὴν παράδοσιν ἐνὸς καθηγητοῦ. νῦν δὲ εἰς τὸ ἐργαστήριον ἐνὸς τεχνίτου, ἄλλοτε εἰς ἐν νοσοκομεῖον, ἄλλοτε εἰς ἐν ἀγροκήπιον, ἄλλοτε εἰς τὸ γραφεῖον ἐνὸς ὑπουργοῦ ἢ νομάρχου, ἄλλοτε εἰς ἐν στρατῶνα καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ ἀκροατήριον ἐνὸς δικαστηρίου, ἐὰν ἐγίνωσκον, λέγω, οἱ ἡγεμόνες πόσον εὐεργετικοὶ γίνονται, οὕτω πράττοντες. ἤθελον παρακαλέσει τὸν Θεὸν νὰ μηκύνῃ, ὅσον ἔνεστι, τὰς ἡμέρας, ἵνα δαπανῶσιν αὐτὰς εἰς τοιαύτης φύσεως εὐεργετήματα. Οὐδὲν τούτου συντελεστικώτερον τῷ ὄντι, Μεγαλειότατε, ἵνα κατακτήσῃς τὰς καρδίας πάντων τῶν ὑπηκόων Σου, καὶ ἵνα διὰ μόνης τῆς παρουσίας Σου συντελέσῃς τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς γεωργίας. Παρ' ἀξιοπίστου πηγῆς ἔμαθον, ὅτι ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς Αἰγύπτου ἀγράμματος καὶ βάρβαρος Ὄθωμανὸς Μεχμεταλῆς ἐσυνείθιζεν οὐχὶ μόνον νὰ ἐπισκέπτηται αἰφνιδίως ἅπαντα τὰ τοιαῦτα καταστήματα, ἀλλὰ καὶ νὰ συν-

διαλέγεται ἄγνωστος μετὰ τῶν γεωργῶν φελαχῶν ὑπηκόων του· ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἤκουσε παρ' ἐνὸς τούτων, ὅτι στερεῖται βόος καὶ σποράς, καὶ ὅτι ἂν εἶχε ταῦτα, ἤθελε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον τῆς εὐδαιμονίας· τὴν ἐπιούσαν ὁ ἀγράμματος σατράπης ἔπεμψε τὰ ἐλλείποντα εἰς τὸν φελάχην γεωργόν. Οὗτος δὲ μετ' οὐ πολὺ κατέστη τῷ ὄντι εἰς τῶν πλουσιωτέρων ὑπηκόων του· περιττὸν δὲ εἶναι νὰ εἴπω ὅτι ὁ φελάχης οὗτος κατέστη καὶ ὁ ἐνθερμότερος θιασώτης καὶ λάτρης τῶν ἀρετῶν τοῦ ἡγεμόνος του.

Περὶ ἐπιτρόων.

Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσι δυστυχῶς τινες, οἱ νομίζοντες, ὅτι ἐπειδὴ ὁ πάππος των ἢ ἡ μάμη των, ὁ ἐξάδελφός των, ἢ ὁ ἀνεψιάς των, ὁ πατήρ των ἢ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προσέφερόν ποτε τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν τινα, δικαιῶνται ἄρα καὶ οὗτοι νὰ ἔχωσι τὰς πρωτοκαθεδρίας πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ παρ' ἡμῖν τινες, οἵτινες ἀπέκτησαν ἀδιαφιλονεικῆτα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Ἐπίσης εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι καὶ πολλοὶ υἱοὶ τούτων, οἱ κληρονομήσαντες μόνον τὰς ἀρετάς, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν πατέρων των, εἶναι ἄξιοι πάσης ὑπολήψεως ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς κοινωνίας· ἀλλ' οὗτοι δυστυχῶς εἶναι ὀλιγοί, καὶ σπανίως ἐξευτελίζονται εἰς τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐνοχλήσωσιν εἴτε τὸν ἡγεμόνα εἴτε τὴν κοινωνίαν, καυχόμενοι εἴτε ἐπὶ πατραγαθίαις, εἴτε ἐπὶ ἀρχαίαις ἐκδουλεύσεσιν· ἀλλ' ὅσον ὀλίγοι εἶναι οὗτοι, τοσοῦτον δυστυχῶς πλεονάζουσιν οἱ ἐγκαυχόμενοι εἰς τὰς ἐπιτρόάς. Ὅθεν οὐδόλως θέλω παραξενευθῆ, ἂν μάθω, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἔλευσίν σου εἰς μὲν θέλει παρουσιασθῇ ἐνώπιόν σου, καὶ διὰ παντός τρόπου θέλει σοὶ ὑποδείξει τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιτρόην ἐπὶ τινος ἐπαρχίας, σύσσωμον δὲ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ τὴν ἐπιτρόην του θέλει ἔχει ἀείποτε εἰς τὰς διαταγὰς σου, δὲν θὰ λησμονήσῃ νὰ προσθήσῃ, ἐὰν εὐαρεστηθῇς, νὰ παραλάβῃς αὐτὸν ὡς ὑπουργόν σου. Εἰς δ' ἕτερος εὐχαρίστως θέλει σοὶ προσφέρει τὴν ἐφ' ἐνὸς ὀλοκλήρου νομοῦ ἐπιτρόην του, ἐὰν ἡ Μεγαλειότης σου εὐαρεστηθῇς νὰ διορίσῃς αὐτὸν γερουσιαστήν ἢ πρέσβυν. Εἰς τρίτος ἐνδέχεται νὰ σοὶ ὑποδείξῃ καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Σολήνης ἐπιτρόην του, καὶ δι' αὐτῆς νὰ σοὶ ὑποσχεθῇ, ὅτι θέλει ἐρέχει συνεχέστερον τοῦ λοιποῦ εἰς

Ἀθήνας, ἂν ἡ Μεγαλειότης Σου εὐαρεστηθῇς νὰ διορίσῃς αὐτὸν πρωθυπουργόν.

Πανταχοῦ τοῦ κόσμου γινώσκεις Βασιλεῦ, ὅτι δὲν ἐλλείπουσιν οὔτε οἱ ἀγύρται, οὔτε οἱ κάπηλοι, οὔτε οἱ ἐμπορευόμενοι τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πρὸς ἴδιον αὐτῶν εὐτῶν εὐτελὲς συμφέρον· οὐδὲν παράδοξον λοιπὸν ἂν καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχωσι τοιοῦτοι. Δὲν λανθάνει ὅμως ἐπίσης τὴν Μεγαλειότητά Σου, ὅτι καὶ πανταχοῦ τοῦ κόσμου οἱ φρόνιμοι ἡγεμόνες κάμνουν τὴν κατάλληλον χρῆσιν ἐκάστου· καὶ οὐδέποτε εἶναι δυνατόν εἰς φρόνιμος ἡγεμῶν συνταγματικοῦ μάλιστα Κράτους νὰ προσφέρῃ τὰ ὅσια τοῖς κυσὶ καὶ τὰ βέβηλα τοῖς ἀγίοις.

Μὴ ἀπατηθῇς, Μεγαλειότατε, ὥσπερ ἠθέλησε ν' ἀπατηθῇ ἐνίστε καὶ ὁ προκάτοχός Σου ἐκ τῶν ψευδῶν τούτων ἐπιρροῶν. Αἱ κοινωναίαι, ὡς καὶ πρότερον εἶπον, ὠρίμασαν ἤδη, καὶ μόνη ἡ ἀρετὴ, μόνη ἡ πραγματικὴ ἱκανότης, μόναι αἱ ὑπὲρ αὐτῶν εὐεργεσίαι ἐξασκοῦσιν ἐπιρροήν τινα ἐπ' αὐτῶν· οὐδέποτε δὲ αἱ πατραγαθίαι, οὐδέποτε ἡ πρόσκαιρος ἐκεῖνη ἰσχὺς, ἣν ἀπέκτησάν τινες ἐκ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, καὶ ἦν κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ὁρέξεις των, ὅτε μὲν μετεχειρίζοντο ὑπὲρ τῆς παρασχούσης αὐτοῖς τὴν ἐξουσίαν Κυβερνήσεως, ἄλλοτε δὲ κατ' αὐτῆς.

Ἄλλως δ' ἐν Ἑλλάδι τοῦλάχιστον οὐδεμία ἀμερόληπτος Κυβέρνησις ἔχει ἀνάγκην ἐπιρροῆς τινος, ἵνα διοικήσῃ ἀταράχως τὸν λαόν· διότι λαὸς εὐαγωγότερος καὶ εὐδιοικητότερος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἕτερος ἐν τῷ κόσμῳ, ἀρκεῖ νὰ ᾔῃαι δικαία, νὰ ᾔῃαι πατρικὴ, καὶ νὰ μὴ φατριάζῃ, ὥσπερ ἐφατρίαζε δυστυχῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ὁ ἐκθρονισθεὶς ἡγεμὼν, σήμερον μὲν μεταχειριζόμενος τὴν μίαν φατρίαν, ἵνα καταβάλῃ τὴν ἄλλην, αὔριον δὲ ταύτην, ἵνα καταβάλῃ τὴν πρώτην· ἐντεῦθεν δ' ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος μόνον πρὸς φατριασμὸν ἠναγκάζετο νὰ μεταχειρίζεται τοὺς πωλοῦντας εἰς αὐτὸν ἐπιρροάς· ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς κάλλιστα ἐγίνωσκεν, ὅτι αἱ οὕτως εὐθηνῶς προσφερόμεναι ἐπιρροαὶ ἦσαν ψευδεῖς.

Ἀλλὰ ποίαν ἀνάγκην ἔχει ἐν Ἑλλάδι φρόνιμός τις ἡγεμὼν νὰ φατριάζῃ; μήπως ὑπάρχῃ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἑτέρα τις δυναστεία, ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐκθρόνισιν τῆς βασιλευούσης; ἢ μήπως ὑπάρχει τις φρόνιμος ἐν Ἑλλάδι, ὁ μὴ θεωρῶν τὴν συνταγ-

ματικήν μοναρχίαν ὡς τὸ μόνον πολίτευμα, δι' οὗ πρέπει νὰ εὐδαιμονήσῃ καὶ ἀποκτήσῃ σύμπαν τὸ μεγαλειόν της ἡ πατρίς ; Καὶ δὲν ὑπάρχουσιν Ἕλληνες, οἵτινες καὶ ἡγεμονικοὺς θρόνους καὶ μυθώδη πλοῦτη προσέφερον μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος των καὶ πρὸς ἀνέγερσιν συνταγματικῆς μοναρχίας ;

Οὐδεμίαν ἀνάγκην λοιπὸν ἔχει οὐδεὶς βασιλεὺς, καὶ οὐδεμία τιμία Κυβέρνησις νὰ μεταχειρίζεται, ἢ μάλλον εἰπεῖν ν' ἀγοράζῃ διὰ πορασήμων καὶ θέσεων ἢ δι' ἐξειδιασμένων εὐνοϊῶν, τοὺς πωλοῦντας ἐπιρρόην, διότι τὴν ἀληθῆ ἐπιρρόην της οὐχὶ μόνον μία πατρικὴ Κυβέρνησις, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ μία φατριάζουσα εὐρίσκει ἐν ᾧ παντὶ τῷ ἐλληνικῷ λαῷ. Μάρτυρα τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου τούτου ἐπικαλοῦμαι καὶ αὐτὸν τὸν Ὀθωνα, ὅστις καὶ ὅτε ἐφατρίαζε καὶ ὅτε ἀκόμη ἐπεβουλεύετο τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ὅλους τοὺς Ἕλληνας εὗρισκε προθύμους νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν θρόνον του, ὡσάκις ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἐξωτερικοῦ κινδύνου, καὶ ὡσάκις ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἔκαμεν ἐκκλησίαν εἰς τὴν φιλοτιμίαν καὶ εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐὰν δέ τις ἀναγκασθῇ νὰ μεταχειρισθῇ ἓνα ἐκ τῶν πωλούντων ἐπιρρόας, θὰ δυσαρέστησῃ ᾧπαντας τοὺς ἄλλους, οἵτινες θὰ νομίζωσιν, ὅτι αἱ ἐπιρροαὶ των εἶναι καὶ καλλίτεραι καὶ ἰσχυρότεραι. θὰ διεγερθῇ ἀντιζηλία καὶ πᾶλη, καὶ ὁ μεταχειρισθεὶς τὴν ἐπιρρόην τοῦ ἐνός, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ φατριάσῃ. Γνωστὸν δ' εἶναι εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου, ὅτι ἐνός ἀτόπου δοθέντος, μυρία ὅσα ἔπονται· ἅπαξ μόνον ἂν φατριάσῃ ἡ Κυβέρνησις, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὖρῃ διέξοδον.

Μακρὰν λοιπὸν ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεώς Σου ἡ ἀγοραπωλησία τῶν ἐπιρροῶν, μακρὰν πᾶς οἷος δὴ ποτε φατριασμός. Νομίζει τις, ὅτι ἔχει ἐπιρρόην ; ἂς ἐξασκήσῃ ταύτην, ἵν' ἀναδειχθῇ νομίμως δῆμαρχος ἢ βουλευτὴς, ἂν ἀντιπαλιτευθῇ ἔπειτα νομίμως τὴν Κυβέρνησιν, ἵνα διορισθῇ καὶ ὑπουργός. Ἐπέτυχεν ἡ ἐκλογὴ ; τόσον τὸ καλλίτερον διὰ τε τοὺς ἐκλογεῖς, διὰ τὸ ἔ-

θος καὶ διὰ τὴν Μεγαλειότητά Σου. Ἀπέτυχεν αὕτη; τύσον τὸ χειρότερον μόνον διὰ τοὺς ἐκλογαῖς καὶ διὰ τὸ ἔθνος· ἐπ' αὐτῶν θὰ θαρύνωσιν ἅπασαι αἱ συνέπειαι· ἡ δὲ Μεγαλειότης Σου μένει πάντῃ ἀνέσθυρος.

Οὐδείς δὲ λαὸς συνήθως ἀγνοεῖ νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἄρχοντας του, ὅταν ἀφεθῇ ἐλεύθερος καὶ ἀνεπιρρέαστος· πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἀγνοεῖ νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, τὸν ὅποιον μόνον ἐπὶ ἐλλείψει νοημοσύνης, ὡς εἶπον καὶ ἄλλοτε τοῦτο δὲν δύναται τις νὰ ἐλέγξῃ. Ταῦτα δὲ καὶ περὶ σκοπέλων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Γράφων δὲ τὰς λέξεις ταύτας, ὑποθέτω, ὅτι ταχέως θὰ παύσωσιν αἱ ἀντιζηλαί τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, καὶ θὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ ἔνθερμοι ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας εὐχαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (1). Ἄν ὅμως παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν βραδύνη τοῦτο, τότε κίνδυνος εἶναι ν' ἀνάψῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεγάλη πυρκαϊά· ταύτης δὲ τὰς διαστάσεις οὐδείς δύναται νὰ προῖδῃ· κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ἡ πυρκαϊά αὕτη δὲν θ' ἀφήσῃ ἀνεπηρεάστους καὶ τοὺς κωλύοντας τὴν ἀναίμακτον εὐδαιμονίαν τῆς Ἀνατολῆς. Δὲν εἶναι δὲ ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν οἱ Ἀνατολίται προεῖδον τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τοῦλάχιστον συμβάντα πολὺ πρὸ τῆς διπλωματίας· οὐδ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τις προφητικὸν πνεῦμα, ἵνα προῖδῃ τὸ τί δύναται νὰ κάμῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν λαὸς φιλότιμος, σώφρων, νοήμων, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς, ὅταν νομίῃ, ὅτι περιπαίζεται ὑπὸ τῆς διπλωματίας τῆς Δύσεως.

(1) Ἄς μὴ λησμονήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστὶ τὴν 5 Φεβρουαρίου 1863, τούτέστιν ἐξ ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἐκλογῆς τῆς Αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος, καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄγνωστον ἦτο ἐὰν θὰ συνεφώνουν αἱ τρεῖς προστατίδες τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεις εἰς ἐκλογὴν Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐὰν δ' ἡ ταχεῖα ἐκπλήρωσις τῶν σημερινῶν εὐχῶν τοῦ ἔθνους μου, Βασιλεῦ, προλάβῃ τὰ ἐνδεχόμενα ταῦτα, καὶ δυνηθῇ· σὺ νὰ διέλθῃς, ὡς καλὸς κυβερνήτης τοὺς περιγραφέντας ἐνταῦθα σκοπέλους, ἐὰν δυνηθῇς, ὡς καλὸς καλλιεργητής, ν' ἀναπτύξῃς διὰ τῶν περιγραφέντων ἐνταῦθα ἐλατηρίων τὰ ὑπάρχοντα παρὰ τοῖς Ἕλλησι σπέρματα μεγάλων ἀρετῶν, τότε τοὺς μὲν ὑπηκόους σου θ' ἀναδείξῃς ταχέως ἐφαμίλλους τῶν ἑαυτῶν προγόνων· τὰ δὲ πλεονάζοντα πλήθῃ τῆς Δύσεως, τὰ καθ' ἑκάστην μετοικοῦντα εἰ. τὸ ἕτερον ἡμισφαίριον τῆς γῆς πρὸς εὐρεσιν πόρου ζωῆς, θὰ μετοχετεύσῃς εἰς τὸν ὠραῖον οὐρανόν, εἰς τὸ γλυκὺ κλίμα, καὶ εἰς τὴν αἰείποτε φιλοξενον γῆν τῆς Ἑλλάδος. Πίστευσον δὲ, Βασιλεῦ! ὅτι εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν φυσικῶν προϊόντων καὶ εἰς τὴν ὀρυκτολογίαν τῆς Ἑλλάδος, δύναται τις νὰ εὕρῃ πλοῦτον ἴσως μεγαλειότερον τοῦ ἐν τοῖς χρυσορρύχεις τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Καλλιφρονίας.

Μόνον τὰ γράμματα ἐὰν ἰδίως προστατεύσῃς, Βασιλεῦ! μόνον τὸν ἔγγειον φόρον ἐὰν καταργήσῃς, μόνον τὴν ἐθνοφυλακὴν καὶ τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἐὰν περιποιηθῇς, καὶ μόνον τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον στρατὸν μόνιμον ἐὰν διατηρήσῃς, ὥστε ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἕκαστος στρατιώτης νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὀδηγὸς εἰς τὰ τάγματα τῆς ἐθνοφυλακῆς, τότε δὲν ἔχεις ἀνάγκην μεθορίων· διότι σύμπασα ἡ Ἀνατολὴ θὰ γείνῃ ἀναιμάκτως, ἂν οὐχὶ τὸ διπλωματικῶς ἀνεγνωρισμένον, τοῦλάχιστον ὅμως τὸ ἠθικῶς κεκτημένον Κράτος Σου. Μὴ λησμονήσῃς δὲ, Βασιλεῦ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς αἰείποτε ὑπῆρξε τόπος θαυμάτων· μὲ μυρίους μόνον Ἕλληνας ὁ Ξενοφῶν εἰσέδυσε μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ἀσίας· μὲ δισμυρίους δὲ Μακεδόνας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ κατέκτησεν αὐτήν.

Εἶθε νὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος τοῦ καὶ τῆς Μεγαλειότητός Σου εὐχαί

Τοῦ ἐλαχίστου τῶν ὑπηκόων Σου

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑ ἱατροῦ.

Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις τὴν 5/17 Φεβρουαρ. 1863.